

Ассоциация финно-угорских университетов

NH Collegium Fenno-Ugristarum

И. Г. ИВАНОВ

Словарь терминов по истории
на марийском языке
для общеобразовательных школ

Сыктывкар – Ижевск – Йошкар-Ола –
Саранск – Бадачоньтомай
2011

Terminologia scholaris * Школьная терминология

Главный редактор серии
Янош Пустай

Redigit
János Pusztay

Редакционный совет:

М. С. Федина, Л. П. Федорова, Э. В. Гусева, А. В. Родняков

Ассоциация финно-угорских университетов

NH Collegium Fenno-Ugristarum

И. Г. ИВАНОВ

Марий йылме дене кыдалаш
школлан историй термин-влак мутер

Сыктывкар – Ижевск – Йошкар-Ола –
Саранск – Бадачоньтомай
2011

Редактор:

Мустаев Е. Н., канд. филол. наук, профессор кафедры общего и финно-угорского языкознания Института финно-угроведения ГОУВПО «Марийский государственный университет»

Одобрено термино-орфографической комиссией Республики Марий Эл (протокол заседания № 8 от 20.04.2011 г.).

Издание CD-варианта материала профинансировано Венгерской национальной организацией Всемирного конгресса финно-угорских народов.

Подготовка и издание словарей были осуществлены при финансовой поддержке Совместной программы Совета Европы и Европейского Союза для Российской Федерации «Национальные меньшинства в России: развитие языков, культуры, СМИ и гражданского общества». Мнения, высказанные в данном документе, не могут быть использованы как официальное мнение Совета Европы или Европейского Союза.

Иванов И. Г.

**Словарь терминов по истории
на марийском языке для общеобразовательных школ**

**Марий йылме дене кыдалаш
школлан историй термин-влак мутер**

Ответственный за выпуск *А. В. Родняков*
Обложка и макет *С. П. Назаркин, Е. И. Синяева*

Подписано в печать 25.05.2011
Формат 84 × 108 1/32. Усл. печ. л. 3,78
Заказ № 739. Тираж 300 экз.

Отпечатано в типографии Издательства Мордовского университета
430005, г. Саранск, ул. Советская, 24

HU ISSN 2061-5647
ISBN 978-963-9876-49-1

© Ассоциация финно-угорских университетов, 2011
© NH Collegium Fenno-Ugricum, 2011
© Иванов И Г., Остапов Н. В., 2011

Предисловие **главного редактора**

Одна из главнейших целей Европейского Союза - сохранять языковое и культурное разнообразие Европы. Эта цель может быть достигнута только в сотрудничестве с многонациональными государствами.

Языки могут сохраниться и развиваться только в случае, если ими пользуются дома, школе и во всех жизненных сферах.

Программа NH – CFU (Collegium Fenno-Ugricum) Terminologia scholaris * Школьная терминология разработана с целью возвращения финно-угорских языков РФ в школьный обиход.

Для этого нужно было создать терминологию всех школьных предметов, как пользуясь результатами терминообразования 1920-30-х годов, так и создавая новые термины.

В результате реализации проекта «Создание терминологических словарей на национальных языках для общеобразовательных школ в регионах проживания финно-угорских народов Российской Федерации» в рамках совместной программы Совета Европы и Европейского Союза для Российской Федерации - «Национальные меньшинства в России: развитие языков, культуры, СМИ и гражданского общества» была выработана терминология по литературе, языку, истории, обществознанию, математике, химии, физике, биологии, информатике, географии на пяти финно-угорских языках РФ (коми, марийский, удмуртский, мокшанский и эрзянский).

Терминологические словари были одобрены термино-орфографическими комиссиями данных финно-угорских республик.

Главный редактор выражает свою искреннюю благодарность за поддержку проекта Совету Европы и Министерству регионального развития РФ, главному координатору проекта Марине Фединой (Сыктывкарский государственный университет), сокоординатору и издателю Алексею Роднякову (Мордовский государственный университет), Венгерской национальной организации Всемирного конгресса финно-угорских народов, и прежде всего всем авторам.

Badacsonytomaj, NH-CFU, 1-го марта 2011 г.
Янош Пустай (Pusztay János)

А

Авангардизм	Авангардизм	XX курымсо сымектыш туравеллык, йырвел тўнам сўретлымаште тудо ондаксе принцип деч коранаш тōча, у йōн ден формо-влакым кычалшаш верч шога.
Автономий	Автономия	Иктаж-могай элын посна кундемшытыже ылышым, конституцийлан энгертен, шкевужа викарымаш.
Авторитаризм (лат. кучем)	Авторитаризм (лат. власть)	Кучем радам, кушто посна ег мерсотын чумыр ылышыжым шке кидышкыже руалтен налын.
Аграрле цивилизаций (син. тукумйўла мерсото)	Аграрная цивилизация (син. традиционное общество)	Мерсотын виянме корныштыжо тўналтыш ошкылым ыштыме жапым ончыктымаш, тунам ег-влакын ылышышт чыла шотыштат мланде дене гына кылдалтын, калык ылыш шотым тукум гыч тукумыш куснен толшо тўшкан ылыме нормо, пырля паша, иктеш ын, икгай чонпоянлык йўла викарен шогенит.
Академизм	Академизм	XVI-XIX курымласе сўретсымыктышсе туравеллык. Ойыртемеже: ылыш деч коранмаш, акрет годсо классик умылымашым формальне кучылтмаш, сўреттўсым (образым) идеализироватлымаш, сюжетым кўлеш огыл (условность) семын ончымаш.
Акрет Грек полис	Древнегреческий полис	Ола-кугыжаныш, акрет Грецийыште обществом да кугыжанышын ылышкыл-озанлык да политике организацийышт. Полис-общиныш тўрысправан ег-влак пуренит, нунын кажныштын мландым кучаш да политике дене заниматлаш правашт лийын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Акрет Грек цивилизаций (Акрет Греций)	Древнегреческая цивилизация (Древняя Греция)	Балкан пелеотрошто, Эгей тенгызысе отролаште, Изи Азийын касвел ужашыштыже верланьше кугыжа-полис-влакын тўшка лўмышт. IV курым гыч нине мланде-влак эрвел Рим империйыш пуреныт.
Акрет йўла годсо (тошто) илышыйжын	Первобытные (архаическое) общество	Айдемытукумын виянме корныштыжо икымше тошкалтыш. Тушто пашам тўшкан ыштеныт, лектышыжым тўр пайленыт, малпогым пырля кученыт, чыланат иктўр лийыныт, ыштыме годым эн тыглай ўзгарым кучылтыныт, илышышт пўтынек манаш лиеш пўртўс дене кылдалтын.
Акрет Русь	Древняя Русь	IX-XIII курымласе эрвел-славян княжестве-влакын иктешлен каласыме лўмышт.
Акрет Тўня	Древний Мир	Историографийыште Греций ден Римын, Акрет Эрвелын виянме корныштышт акрет жапысе периодым условно тыге маныт.
Акрет цивилизаций (акретгот)	Античная цивилизация (античность)	Мутшо «акрет жап» манмым ончыкта, ангысыр умылымаште грек-рим историйым ончыкта; утларакше лач тыгай ын денак кучылталтеш.
Акрет Эрвел цивилизаций (Акрет Эрвел)	Древневосточная цивилизация (Древний Восток)	Азий ден эр-йўдвел акрет годсо эл-влакым (Акрет Египетым, Акрет Индийым, Акрет Китайым) тыге лўмденыт. Акрет Эрвел – цивилизацийын ойыртмече: ирригацийым кучылтман мландыпаша, возыктышын шочмыжо, деспотын властьше, тўнямбал религий-влакын виянаш тўналмышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Акым либерализирова- тлымаш	Либерализация цен	Рынкышке эрыкан акым пуртымаш, шкесемын амалкалчым кумыландымаш. Россий Федерацийыште 1992 ий 2 январь гыч пуртымо.
Альтернативе (лат. кокыт гыч иктыже)	Альтернатива (лат. один из двух)	Кок але утларак йӧн гыч иктыжым ойырен налмаш.
Амеизм	Амеизм	XX курым тӱналтышысе руш поэзийыште туравеллык; шижмашым поэтизироватлышаш, «эн сайым» кычалмаш, мутым моштен кучылтшаш верч шоген.
Амфир	Амфир	XX курымын тӱналтыш пельштыже архитектурышто да сӧрастарыш сымктышыште шарлыше стиль. Тудо классицизм мучашлен. Формын алте-тӱвыргылыкшым (монументальностьшым) ончыкташ, тӱжвал тӱсшым сылнештарен-сӧрастарен пуаш тыршен.
Анархизм	Анархизм	Кугыжанышым пытарышаш да тудым эрыкан шкевуя ушемышт дене алмаштышаш верч шогышо политике толкын.
Анафеме, каргыш	Анафема	Христианствыште черкын каргымыже, черке деч корандымаш.
Анекций, шупшын налмаш (лат. ушымаш)	Анекция (лат. присоединение)	Сеналтше элын мландыжым виеш шупшын налмаш.
Антанте (фр. келшык)	Антанта (фр. согласие)	Великобританий, Франций да Российын сарзе блокышт. 1907 ийыште ышталтын. Икымше тӱнямбал сар годым ик вельште пырля кучедалыныт.
Антисемитизм	Антисемитизм	Национализмын ик формыжо, семит-еврей калык ваштареш виктаралтын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Антогонизм	Антогонизм	Ваштарешла улшо вий-влакын икте-весышт ваштареш чот шогалмышт.
Антоновщине	Антоновщина	Совет кучем жапыште шочшо мут. Тыге маныныт Тамбов да Воронеж губернийласе кресаньык-влакын восстанийыштым. Нуно «Военный коммунизм» (1920-1921) ваштареш лийыныт, торгаяш эрыкым пуышаш да подразверсткым пытарышаш верч кучедалыныт.
Арака монополий	Винная монополия	Аракам шолтымо да ужалыме пашам кугыжаныш кидыште кучымаш.
Арвер оброк	Натуральный оброк	Кокла курымлаште кепшылтыме кресаньык (крепостной) деч мландозан (феодалын) ий еда поген коштмо кочкыш арвер.
Артель, арвиль	Артель	Пашам тўшкан ышташ чумыргышо-влакын ушемышт.
Археологий	Археология	Мерсотын эртен толмо корныжым (историйым) мланде йымалан аралалт кодшо тошто арвер ден ўзгарла гоч шымлыше шанче.
Архитектур	Архитектура	Тўрлў оралтылам проектироватлыме да чонымо сымктыш.
Аскетизм	Аскетизм	Тўрлў шижмаш кумыл деч утлаш тбчымаш.
Ассамблей	Ассамблея	Кўшыл дворян-влакын пўртлаштышт ўдырамаш-влак дене пырля эргаралтше бал, вашлиймаш кас. 1718 ийыште Петр I кугыжа пуртен.
Ассигнаций, кагаз окса	Ассигнаций	Российыште 1769 ий гыч лукташ тўналме кагаз окса.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Ачамланде сар	Отечественная война	Шке элыштым агрессор деч утарышаш верч калык сар.
Б		
Барокко	Барокко	XVI курым мучаш гыч XVIII курым кыдал марте Европышто шарлыше сымыктыш стиль. Чыла түрлө сымыктышыштат лийын, но утларак раш архитектурышто да түссымыктышыште (изобразительное искусство) палдырнен.
Барщине, баринлан ыштыме паша, паяр паша	Барщина	Мланде деч налме парышын (мландыдарын) ик формыжо. Барщине годым феодал тудын кид йымалныже улшо кресанькым шке озанлыкыштыже виеш яра ыштыктен.
Баскак	Баскак	Руш княжествылаште Ордасе ханын колтымъенже (представительже), тудо верысе кучемян пашажым да дань погымым эскерен шоген.
Блицкриг, писынсар	Блицкриг	XX курым түналгыште Германыйсе сарпаша вуйлатыше-влакын шонен лукмо теорийышт, тудын почеш кеч-могай сарат писын эртаралт колталтшаш улмаш.
Блокаде, йыравыртыш	Блокада	<ol style="list-style-type: none"> Иктаж-могай элым политике але озанлык шотыто лушкыдемдаш манын, йырмогырым авырен налмаш; Сар блокаде – войскам, олам, элым, енышт шужен ярнымышт дене капитулироватлалтышт манын, йыр авырен налмаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Бобыль, нимодымо	Бобыли	XV-XVIII курымласе Руш кугыжаныште йорло ег. Феодалын сурт-озанлык пашажым шуктен шоген. Вончештарыме ынге (значенийже) – суртдымо, йорлештше шкет илыше нимодымо ег.
Большевизм	Большевизм	Российысе социал-демократ, варарак коммунист-влакын толкыныштышт йогын. Тун гычак пенгыде марксизм позицийште шоген.
Бонапартизм	Бонапартизм	Диктатурын ик формыжо, калыкыште пудыранымаш кожганыме годым кучем ваштареш шогышо тунка-влак шотышто, нуным лыпландараш манын, эл вуйлатымаште чояланыме политикым нангая, ондалкален, шоя мут дене шуко сoren, революцион нблталтмашым темдалаш шона.
Бояр-влак	Бояре	X-XVII курымысо Русьышто эн кышыл сословий, элым вуйлатымаште тун князь деч вара ончыл верыште лийыныт.
Бояр-влакын думышт	Боярская дума	X-XII курымлаште руш кугыжа пелен чумырымо аристократ-влакын кышыл кангашышт. Тудо закон лукмо да кангаш пуымо сомылым шуктен шоген.
Буржуазий	Буржуазия	Куту капиталым (оксавундым) кучышо класс, парышым амалкалыме сомылым шуктен налеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Буржуазий революций	Буржуазная революция	Феодализм гыч капитализмыш вончымо годым лийше революций. Тудеч вара буржуазий озанлык да политике шотышто элыште кугу сомылым шукташ тўналын. Варажым тиде йёнозанлыкым (индустрийым), ужалкален-наледен илыме радамым, либерализм ден демократийым пентгыдемдаш полшен.
Буржуй	Буржуа	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кокла курымласе Европысо эллаште олаште илыше ег. 2. Буржуазий классыш пурышо ег.
В		
Варшавысе договорыш пурышо эл-влакын ушемьшт	Организация стран варшавского договора (ОВД)	СССР вуйлагыме почеш социализм эл-влакын сар-политике ушемьшт. Тудым 1955 ийыште США да капитализм эл-влак ваштареш шогал керташ манын чумырымо.
Ваучер дене приватизироватлымаш	Ваучерная приватизация	1992-1994 ийлаште Российыште кугыжаныш погым ег-влаклан приватизаций чек дене пуэдымаш. Тудым налаш Российысе кажне гражданинын праваже лийын.
Вервь, ямагат	Вервь, мир (община)	Акрет годсо да кокла курымла жапысе Русьышто тўшкаилем ег-влакын лўмышт.
Верландымаш	Местничество	XIV-XVII курымлаште Руш кугыжанышыште служымо верлам шеледыме радам. Службыш налме егын кугезышт, родо-тукымышт кў улмым онченыт, шкеныштын суапыштым шотыш налыныт.
Весэл политике	Внешняя политика	Йотэлла дене кылым кучымо пашам виктарен шогымаш, нунын дене могай кылым кучымым палемдымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Вече	Вече	Русьышто калык погынымаш. Акрет Русьышто XIV курым марте олам вуйлатымаште кугу верым налын шоген.
Воевода, сарзывуй	Воевода	Сарзывуй, славян-влакын вуйлатышышт. Русьышто X курым годсек палыме. XV-XVIII курымласе Россияште полкым, отрядым, олам, провинцийым вуйлатен.
Военный коммунизм	Военный коммунизм	Илыш ден озанлыкым вудымö кылым чонымо отношений, кушто сатум ужалмаш-налмаш лийын огыл, элын чумыр поянлыкшым совет кугыжаныш шке кидышкыже налын, кочкышвундым шке семынже шеледен, проразверсткым пуртен, ола ден ял калык сатуштым оксала огыл, а вик вашталтен налыныт, кочкышсатум могай класс гыч улмым ончен шеледеныт (картычке системым пуртеныт), озанлыкыште мо күлеш арверым чыла шке ыштен толашеныт, кажне ег пашам ыштышаш улмаш, пашадарым чылалан икнаре тўленыт.
Волость	Волость	Акрет Русьышто княжествын территорийже, кудым волостьчо вуйлатен шоген; олалан подчинятлалтше ялысе кундем.
Волостьчо	Волостель	XI-XVI курымласе Русьышто волостыым вуйлатыше ег; тудо волостысо пашам тўн князын але верысе князын лўмжö дене виктарен шоген.
Волюнтаризм	Волюнтаризм	Тўнясе илышкыл радамым, историй виянме корным шотыш налде, йырвел тўня виянме тўртыкшотым ончыде, иктаж-мом шке семын ышташ тўчымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Вуйшиймаш	Челобитная	XV-XVIII курымлаште Российыште йодмаш, вуйшийын возымаш.
Вүргене сӱгыш	Медный бунт	Посадысе ег, стрелец, дворян- влакын 1662 ийыште Москваште лийше сӱгышышт. Нуно вүргене оксам лукмо да кугыжанышын финанс сомьлжо лунчыргымо дене келшен огытыл.
Вүргене-кӱ курым (энеолит)	Медно-каменный век (энеолит)	Кӱ курым гыч той курымыш вончымо период (мемнан саман деч ончычсо 4-3-шо тӱжемий). Тунам тӱн шотышто кӱ дене ыштыме ӱзгарла дене пайдаланеныт, но той дене ыштымат лийыныт. Калыкын тӱн пашаже – мландым катман дене курал-ӱдымаш, вольыкым ончымаш, сонар.
Г		
Гегемоний	Гегемония	Вӱдымаш, озаланымаш, вуйлатымаш, ончылно улмаш.
Генеалогий	Генеалогия	Тукым ден еш-влакын лиймыштым, историйыштым, родо-тукым кылыштым шымлаш полшышо историй дисциплин (XVII-XVIII курымлаште шочын).
Генералиссимус	Генералиссимус	Южо элыште эн кӱшыл сарзе лӱм.
Геральдике	Геральдика	Герб-влакым шымлыше историй дисциплин (XIX курымын кокымшо пельштыже шочын).
Гетман	Гетман	XV-XVIII курымлаште Эрвел Европышто саркалыкым вуйлатыше.
Глаголице	Глаголица	Славян азбук. Кириллице деч буква-влакын тӱсышт дене ойыртемалтын. IX курымышто изак-шолякмыт Кирилл ден Мефодий ыштеныт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Глобал проблеме- влак	Глобальные проблемы	Чумыр айдемытукукымын тўняште иланымыже да вианмыже дене кылдалтше кызытсе проблемыже-влак: тўнямбал термоядер сар деч утлымаш да чыла калык-влаклан тыныс илышым арален кодымаш; эл-влак коклаште вианме кўкшыт ойыртемем пыгарышаш верч кучедалмаш; тўнямбалне шужен илымашым, йорлылыкым да тунемдымылыкым пытарымаш, йырвел тўням лавырандыме деч коранмаш; айдемылан илашыже кўлеш йбным ыштымаш, т.м.
Глобализаций	Глобализация	Тўнямбалсе эл-влакын икте-весьышт дека ваш чакеммышт, вашла влиянийышт кугеммаш, озанлык да политике, тўвыра да информаций шотышто кылышт пентгыдемме процессын тўня мучко шарлен толмыжо.
Граждан сар	Гражданская война	Мер-политик кончыш, политике ден озанлык виандыме шотышто шке шонымашыштым илышыш пуртышаш верч ик элысе граждан-влакын шке коклаштышт сарланымышт.
Гривне	Гривна	Акрет Русьын окса лўмжб. Тошто гривна мут гыч лектын – шўртньб але ший дене ыштыме тыртыка семынрак койышо сўрастарыме ўзгар. Тудым шўэш (рушлаже «загривок») сакенят.
Гридин	Гридины	Акрет Русьыште князын дружиныштыже изирак дружинник, князын капоролжо (IX-XII курымлаште лийын).
Губа	Губа	Российыште XVI-XVII курымлаште верысе округ, тудым губасе лувуй (староста) вуйлатен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Губерний	Губерния	XVIII-XIX курымлаште Российыште административно-территориальный единице.
Гуманитар шанче	Гуманитарные науки	Меркалык илыш дене кылдалтше проблеме-влакым шымлыше шанче.
Д		
Дань	Дань	Сенен налме калык деч оксам але түрлө погым (коваштым, мүйым, т.м.) погымаш.
Даньым погымаш, калыкүмбак лекмаш	Полюдьё	Акрет Русьышто князьын шке дружиныже дене кидйымал калыкше коклаш даньым погаш лектын коштымжо.
Дворян погын	Дворянское собрание	1785-1917 ийлаште сословий кӱргысӱ шкевиктем орган.
Дворянмыт	Дворянство	Феодал обществыште илыме шот дене шеледалтмашын (сословийын) кӱшыл тошкалтышыже. Закон дене пентгыдемдыме да тукым гыч тукымыш куснышо шке привелегийышт лийын. Дворянын озанлык да политик шотышто куатлыкшым тудын мландылан оза улмыжо кучен шоген.
Декабрист толкын	Декабристское движение	XIX курымн тӱналтыш чырыкшытыже тарваныше эрык верч кучедалмаш толкын. Тушко самырык дворян-влак чумыргеныт. Нуно шолып организацийым ыштеныт. Тӱн шонемашышт: Российышке конституций режимым пурташ, шкекучемень властьшым иземдаш, крепостной правам пытараш, демократий негызеш элым уэмдаш, ен-влаклан эрыкым пуаш, праваштым кугемдаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Деклараций	Декларация	1) официалне увертарымаш, кушто кугыжанышын весэл да көргө политикыжын тўн принципше-влак дене, политический партий-влакын программышт, т.м. дене палдарат; 2) южо документ-влакын лўмышт (мутлан, парыш нерген деклараций, таможно деклараций, т.м.).
Декрет	Декрет	Южо эллаште кугыжаныш вуйлатышын але виктерын лукмо нормативне актышт-влак.
Демагогий	Демагогия	Кўкшө мутым кучылтын, пуста ойлыштмаш, шкалан пайдам кычалаш төчымым шылташ манын, фактым лўмынак шойышт ончыктымаш.
Демократий, калык-кучем	Демократия	Обществын кугыжанышым вуйлатыше политикым чонымо формьжо, тудын негызыштыже калык кучемым тўнлан шотлымаш кия.
Демос	Демос	Акрет Грецийыште кумда праван, эрыкан калык (метек, периек, кул дене танастарымаште).
Денонсаций	Денонсация	Ойпидышым (договорым) ыштыше-влак кокла гыч иктыжын коранмыже (отказатлалтмыже).
Депортаций	Депортация	Калыкым але посна еным шке илыме верже гыч виеш поктен лукмаш. Депортаций кугу осалчыклан (преступленийлан) шотлалтеш.
Деспотий	Деспотия	Нигөм колыштыдымо шкеткучемын формьжо. Классический деспотий. Акрет Эрвел эллаште (Ассирийыште, Вавилоньшто, т.м.) лийын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Десятин	Десятина	1917 ий марте Российыште кумдыкым висыме тун единице – 1,09 га.
Династий	Династия	Ик тукум гыч улшо ег-влакын юго шот дене икте-весеыштым алмаштен толшо монарх-влак радам.
Династий шот дене мужыранмаш	Династический брак	Турло элласе вуйлатыше династий-влакын представительышт коклаште мужыранмаш.
Диссидент (лат. келшыдыме)	Диссиденты (от лат. несогласный)	1950 ийла мучаште ончычсо социализм эллаште кучем ваштареш кучедалше ег-влак. Диссидент-влак айдеме ден гражданиннын праважым да зрыкшым аралышаш верч шогат, вес семын шонышо-влакым шыгыремдылме ваштареш кучедалыт.
Думо	Дума	Погынымаш, бояр, сайлыме, тулеч моло-влакын канашышт, мутлан, бояр думо, олесе думо.
Думысе бояр-влак	Думные бояре	Бояр думышто улшо бояр-влак.

Е

Европысо ушем	Европейский союз	Европысо эл-влакын ушемышт, 1993 ийыште ыштыме. Тушко пурьшо эл-влакым тудо политике, озанлык, валютым кучылтмо шотышто ушен шога. Ваш-ваш торгайыме кылым кучымаште чаракым пытарыме, оксавундылан, еглан ваш кошташышт корным почмо, ик гражданствым ыштыме, рудб банкым почмо, пырля парламентым сайлыме, ик валютышт уло – евро.
----------------------	-------------------------	--

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Енгым возымо книга-влак	Переписные книги	XVII-XVIII курымласе Руш кугыжанышыште йозакым тўлышō, моло кугыжаныш сомылым шуктен шогышо пōрѐен-влакым возен налме документлам иктеш чумырен пуымо книга. Тушто кажне суртышто тыгай ен-влакын мыняр улмыштым, ийготыштым, родо-тукым кылыштым ончыктым.
Епископ	Епископ	Христиан религийын ик эн кугу черкыенже, верысе епархийын вуйлатышыже.
Ересь	Ересь	Христианствын ик йогынжо, тудо догматике да культ шотышто черкын официалне доктриныже деч корангын.

3

Забастовко	Забастовка	Пашазе ден службышо-влакын пашам ыштымым чарнымышт, оза-влак деч экономике але политике шотышто йодмыштым шукташ требоватлымаш.
Закуп, парыман	Закуп	Акрет Русьышто ссудым налше да тудым пōртылтыдымō ен. Парымжым тўлдymаш тудым холопыш савырен.
Западничество, касвелчымыт	Западничество	1840-1850 ийлаште руш мерилыш шонышын ик туравеллыкше. Нуно Российын историйжым тўнямбалсе историйын ужашыже семын онченят, Российым Касвел Европысо корно дене вяндаш шоненят.
Земстве	Земство	Россий империйыште верысе шкевиктемын сайлыме органже. 1864 ийысе земстве реформо деч вара пуртым.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Земстве погын	Земский собор	XVI-XVII курымлаште Российыште түрлө сословийла гыч колтымо ен-влакын органышт. Тушто бояр, дворян, черкың, ола- влакын колтымо енышт лийыныт.
Зернь	Зернь	Русьышто ювелир сымыктышын техникыже. Тыгыде шөртнө, ший але вүргене пырче-влакым ювелир арверыш паитленыт.
И		
Иерархий, тошкалтыш	Иерархия	Иктаж-мо шотышто ұлыч кўшкыла нўлталтмашын ужашыже. Терминым христиан черке, бюрократий, т.м. нерген ойлымо годым кучылыт.
Ик культурым ончен куштышо озанлык	Монокультурное хозяйство	Ик посна культурым гына куштен илыме озанлык. Тушто тудым экспортлан ямдыленыт. Тыгай озанлык-влак Латин Америкысе эллаште лийыныт.
Иктыш ушнышо наций-влакын организацийышт	Организация объединенных наций (ООН)	Кугыжаныш-влакын тўнямбал организацийышт, штаб-квартирже Нью-Йоркышто, 1945 ийыште эл-влак коклаште тыныс илышым аралаш, лўдыкшым пытгараш да ваш келшен илаш тўндалаш, манын ыштыме.
Икымше тўнямбал сар	Перва мировая война	1914-1918 ийлаште лийше, кок коалицийыш пурышо эл-влак: рўдў кучемэл (Германий, Австро- Венгрий, Турций, Болгарий) да Антанте (Россий, Франций, Велик британий, Сербий, варарак Японий, Италий, Румыний, США, т.м.) кокласе сар.
Илыш кўкшыт	Уровень жизни	Илыме кўкшыт нўлталтмаш. Тиде ик енлан шотлымаште калыкын яндар парышыже кугемме да сатум утларак налын кертме гоч палдырна.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Ильшашлык окса	Пожилое	Кресаньык деч Руш кугыжанышыште XV-XVII курымлаште налме окса, тудым кресаньыкын Юрий кечын тошто озаже деч кайыме годым тўлыктеныт.
Ильшкыл вяньмаш	Социальное развитие	Туравеллык, ильшкылын тўртыкшот дене вяньмыже. Ильшкыл шот вяньме дене у ильшкыл тўшка-влак шочыт, улшо класс ден сословий-влак кокласе кыл вашталтеш. Посна тўшка-влак коклаште малпогым (имуществом) шеледымаш вашталтеш, ен-влакын ильш-касыш кўкшытышт нўлтатлеш.
Император	Император (лат. йылмыште – кўштызў)	Южо эллаште монархын лўмжў (титулжо)
Империй	Империя	1) монархизм кугыжаныш, кудым император вуйлата. 2) шуко колонийым кучышо кугыжаныш (мутлан, Британ империй).
Инвестиций	Инвестиция	Шкеэлын але йотэлын иктаж-могай озанлыкышкыже капиталым (оксавундым) кужу жаплан пыштымаш.
Индустриандыме цивилизаций	Индустриальная цивилизация (индустриальное общество)	Аграр (курал-ўден илыше) илышйыжыным алмаштыше у йыжыгын лўмжў. Терминим А.Сен-Симон шонен луктын. Тудо машинандыман кугу йўндартышын (производствын), урбанизацийын (ола калык кушмашын), пазарле озанлыкын шочмыштым ончыкташ кучыталтеш.
Индустриализаций	Индустриализация	Калык озанлыкым чот машинанден вяньдымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Интеграций (лат. <i>integer</i> – тичмаш)	Интеграция	Иктаж-могай системын, организмн посна йыжынже-влакым лишемден тичмашандыме, виандыме процесс.
Интервенций	Интервенция	Ик але икмыняр элын вес элысе көргö пашашкыже виеш шўшкылтмаш, тудын суверинитетшым пудыртымаш.
Интернационализм	Интернационализм	Тўрлö калык ден расе-влакын ваш келшен илымашышт, нунын коклаше вашумылымашым, икте-весе деке ўшаным, тўвырашт вашынгаралтмыштым, ушакыл поянлыкышт дене вашпалдарымашым шочыктарыше негыз.
Иосифлянмыт	Иосифляне	XV-XVI курым кыдалне Руш кугыжаныште черке-политике йогын, идеологшо Иосиф Волоцкий. Нестяжатель-влак ваштареш кучедалыныт, черке йўлам шуктышаш верч чот шогеныт, черке-монастырь мландым арален кодаш толашеныт.
Историй	История	Ен-влакын эртыше илышыштым шымлыше шанче. Тудын кок ужашыже уло: тўнямбал историй да посна эл ден калык-влакын историйышт. Лиеш: тоштыўла илышыжын (первобытное общество) историй, акретгодсо историй, кокла курым историй, у пагытсе историй, кызытсе историй.
Историйыш пурышо ен	Историческая личность	Историйын вианме корнымым вашталтен кертше тале ен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
---------------------	-------------------	----------------------------

Й

Йозак	Ясак	XV-XX курымлаште Сибирьсе да йӱдвелысе калык-влак деч натуро дене погымо налог. Тудым тун шотышто янлык коваште дене тӱленят.
Йозаккокса	Подати	Кидйымалне улшо ег-влак деч окса налогым погымаш.
Йошкар толкын	Красное движение	1918-1920 ийласе Граждан сар годым шочшо толкынын лумжӧ. Тудо эрык илыш, тӱрправа верч шоген да илышкыл тӱрсыр ваштареш кучедалын.
Йӱдвел-атлантик ушем (НАТО)	Организация северо-атлантического договора (НАТО)	1949 ийыште США-н вуйлатымыже почеш чумырымо сар-политике ушем, СССР-ын куатше кушмо ваштареш виктаралтын.
Йӱштӧ сар	Холодная война	СССР ден тудын велчыже (союзникше) да касвелысе эл-влакын вашшогымышт, 1946 ий гыч 80-шо ийла мучаш марте шуйнен.

К

Каган	Каган	Кокла курымлаште акрет тюрк-влакын эл вуйлатышыштын лумашт (аварын, печенегын, хазарын).
Кадет корпус	Кадетский корпус	Сар пашалан туныктымо тучмӧ школ, тушто утларакшым офицер-влакын эргышт тунемынят. Российыште икымше кадет корпус 1732 ийыште почылтын.
Кажна	Казна	Акрет Русышто – ег-влакын тӱшка але шкеныштын кеч-могай погышт да нуным аралыме вер.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Калык куснылмаш	Великое переселение народов	IV-VII курымлаште Европышто лийше калык-влакын (герман, славян, сармат тукум-влакын) кугу куснылмашыштын лўмжѳ. Кугу куснылмаш Римысе империйым шалатен колташ полшен.
Калык ополчений	Народное ополчение	Мобилизаций почеш армийыш логалдыме ен-влакын шкеволя чумырмо сарзе формированийышт.
Калык трибун	Народный трибун	Акрет Римыште должностыын лўмжѳ, плебей-влакын интересыштым арален.
Калыкле йодыш	Национальный вопрос	Наций, калык, калыкле тўшка кокласе политике, экономике, территорий, права, идеологий да культур кылым рашемдымаш йодыш-влак.
Канон	Канон	Догматизм сынан правил-влак: 1) черке канон – законыш савырыме черкысе илыш правил; 2) тудо, мо илышыш пенгыдын пурен, чумыр калык сыным налын.
Канцлер	Канцлер	Южо эллаште (Германийыште, Австрийыште) ик эн кугу вуйлатыше ен.
Капитализм	Капитализм	Илышйыжын, кушто калык илыш пўтынек шкенпогылан энгерта, ужалмаш-налмаш семын виянеш.
Кепшылтыме кресаньык	Крепостной крестьянин	Пўтынек кидйымалне улшо кресаньык, помещик тудым кул шотеш кучен, мом шонен тудым ыштыктен.
Кидйымал кресаньык-влак	Частновладельческие крестьяне	Российыште 1861 ийысе реформо марте посна оза-влакын (боярын, помещикын, монастырын т.м.) кидйымалнышт улшо кресаньык-влак.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминин значенийже</i>
(Кидпаша) цех	Цехи (ремесленные)	Кокла курымлдаште оласе кидпашазе-влакын ушемышт. Кидпаша арверым ыштымаште да нуным ужалымаште цехыш ушнышо еҥ-влакын монополийыштым арален шогеныт.
Киникмыт	Киники	Акрет Грецийысе философийын ик школжо. Киникмыт еҥлан чонкӧргӧ шижмашыжым почын ончыкташ эрыкым пуышаш верч шогеныт, мер илыме радамым, койыш-шоктышым, шкем кучымо нормым оккӱлан шотленыт.
Кириллице	Кириллица	IX курым мучаште - X курым тӱналтыште грек алфавит негызеш Кирилл ден Мефодийын ыштыме славян азбукышт.
Классицизм	Классицизм	XVII-XIX курым тӱналтыште Европысо литератур ден сымыктышыште шарлыше стиль ден туравеллык, тудо акрет годсо литератур ден сымыктышым идеал семын ончен да кызытсе сылнымут ден сымыктышым виандыме годым нунылан энертен.
Княжестве	Княжество	Шке семынже илыше кугыжаныш, тудым князь (он) вуйлатен. Эрвел славян-влакын княжествышт VIII-IX курымлаште шочаш тӱналыныт.
Князь погын	Княжеский съезд	Русьышто князь-влакын погынышт, тушто кугыжаныш йодыш-влакым канашеныт. Икымше гана тыгай погын 1072 ийыште Вышгородышто эртаралтын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Князь, он	Князь	Полкын (племенан) вуйлатышыже, дружинын вуйжо. Кокла курымлаште – виктарче, княжествын вуйжо. Русьышто он-влак кокла гыч эн кугужо тун он, мольшт кундем он маналтыныт. XVIII курым гыч князь – дворянын чаплумжӧ, титул, тудо ача деч эргыжлан юго семын пуалтын.
Князьын дружиныже	Княжеская дружина	Князьын сарзыже-влак, нуно тудын лишыл енге лийыныт.
Кокла курымла	Средние века	Историй шанчыште акрет тунясе историй деч варасе да у историй тунгалме деч ончыксо периодым ончыкташ кучылтмо термин. V-XV курымлам авалта.
Кокла курымласе Европын цивилизацийже	Средневековая европейская цивилизация	Европысо калык-влакын V-XV курымлаште акретгот ден у жап тунгалме кокласе историйыштым ончыктышо термин.
Кокымшо тунямбал сар	Вторая мировая война	1939-1945 ийласе сар, тудым Германий, Италий да Японий тунгалыныт. Нунын ваштареш, сар годым антифашист коалицийыш ушнен, СССР, США, Великобританий, Франций да моло эл-влак шогалыныт.
Коллегий	Коллегия	Российыште XVIII курымышто куншыл виктер тонежын лумжӧ.
Коллективизаций	Коллективизация	Туншка озанлык (колхоз)-влакым ыштгымаш. СССР-ште 1920-шо ийла мучаште – 1930 ийла тунгалтыште эртен. Тунам посна кресаньык озанлык-влакым пыгареныт.
Колонизаций	Колонизация	Элын тун мландыже-влакым иландымаш (кӧргӧ колонизаций); эл деч ӧрдыжсӧ илем-влак (элӧрдыж колонизаций).

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Колоний	Колония	1) йот кугыжаныш кидйымалне улшо эл але кундем; 2) йот мландылаште акрет калык-влакын ыштыме илемышт; 3) вес эл гыч куснышо-влакын илемышт.
Колхоз	Колхоз	СССР-ште коллективизаций годым шочшо ялозанлык сомылым шуктымо формо; кресаньык-влакын ушемышт.
Коминтерн	Коминтерн	1919-1943 ийласе тунямбал организаций, тунясе чыла коммунист партий-влакым ушен шоген.
Коммуна	Коммуна	Кокла курымласе Касвел Европышто оласе але ялысе ямагат (община), тудо феодал деч посна, шкем шке аралымаш верч кучедалын.
Коммунал толкын	Коммунальное движение	X-XIII курымлаште Касвел Европысо оласе да ялысе ямагат-влакын шкевиктем да феодал йозак деч утлышаш верч кучедалмышт.
Коммунизм	Коммунизм	Турло концепций-влакын тушка луммышт, тудын негызше – шкенпого деч посна илышым ворандарымаш.
Компромисс	Компромисс	Иктаж-мом икте-весе дене ваш кутырен келшен ыштымаш.
Консерватизм	Консерватизм	XVIII курым мучаш гыч шарлыше идей-политике йогын, тудо илышкыл да тувыра сомылым шуктымо годым йулам эскерымаш верч шоген. Нуно революций ваштареш лийыныт, тошто илышым идеализироватленыт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Конституций	Конституция	Кугыжанышын тун законжо (тортыкшо). Тудо элын мер да вуйлатыме радамжым, сайлымаш системжым, граждан-влакын тун правашт ден порысыштым палемда.
Консул	Консул	Акрет Римыште кугыжаныш сомылым шуктен шогышо ег. Тудым ик ийлан сайленят. Кидыштыже кугу властым кучен; сар, суд да вуйлатыме пашалан вуйын шоген.
Конунг	Конунг	Скандинавий эллаште вуйлатыше, король.
Конфедераций	Конфедерация	Кугыжаныш чоңалтме формо, тушто федерацийыш пурышо эл-влак чыла шотыштат эрыкан улыт; нунын шкеныштын кучемышт, вуйлатыме органышт уло, элым шке самынышт виктарат. Тушкан канашыме органным иктаж-могай кулешан сомылым шукташ кулмо годым веле ыштат.
Конференций	Конференция	Турло организаций, тушка, эллагыч улшо представитель, тыгак посна ег, шанчызе-влакын иктаж-могай йодышым пырля канашен налаш чумыргымо погынымашышт.
Конфискаций, поген налмаш	Конфискация	Иктаж-могай енын чыла погыжым але тудын ужашыжым кугыжаныш казнашке виеш поген налмаш.
Конфронтаций, ваштукнымаш	Конфронтация	Турло илышкыл радамын, посна ег, калык тушкан да политический партий-влакын вашшогалмышт, ваштукнымашышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Концентрацион- ный лагерь	Концентрацион- ный лагерь	Кугъжаныш ваштареш улшо-влакым посна вереш, лагереш поген-чумырен, виеш верандымаш.
Концессий	Концессия	Кугъжаныш кидыште улшо пургус поянлыкым, ыштыкверым (предприятийым), моло объектым йот эллан, компанийлан але посна енлан жаплан пайдаланаш пуымо нерген ойпидыш.
Коопераций	Кооперация	Шке членыштан озанлыкым пырля вудымб, тыгыде сатум ямдылкалыме, иктаж-мом мумо- кычалме, ужалме-налме сомьлым пырля шукташ чумырымо ушем.
Король, элвуй	Король	Монархий кучеман элын вуйлатышыже.
Коррупций	Коррупция	Сомьльенгын пашаверым, положенийым шкаланже пояш кучылтмаш.
Кочкышвундо диктатур	Продовольствен- ная диктатура	Калыклан кочкыш продуктым мумо шотышто 1918-1921 ийлаште совет кучемын лумын ыштыме мерыже-влак: кресаньык деч киндым, моло продуктым виеш поген налмаш да тудым картычке дене шеледымаш, киндым ужалымаште монополий, т.м.
Кочкышвундым погышо отряд	Продовольствен- ные отряды	1918-21 ийлаште пашазе ден йорло кресаньык-влакын отрядышт, нуно ялыште продразверстко дене коштыныт.
Кремль	Кремль	Акрет руш олан рудб ужашыже, тудын йырже кументан ор пырдыжым нолтеныт.
Крепостной права (кепшылтыме права)	Крепостное право	Кресаньык-влакым мланде деке кепшылтымаш, помещик тудлан мом шонен тудым ыштыктен, кузе шонен туге кучылтын, ужален, налын кертын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Кресаньык сар	Крестьянская война	Кресаньык-влакын кучем ваштареш нӧлталтмышт, нуно шке илышыштым саемдымаш верч кучедалыныт.
Кресаньык суртпече	Крестьянский двор	1) пӧрт воктенысе печен налме мланде, тушто кресаньыкын оралтыже верланен; 2) кресаньык озанлык тӱрыс ончымаште; 3) 1917 ий марте Российыште кресаньык озанлык, кудын могай улмыжым шотыш налын, озажлан налогым пыштеныт, тӱрлӧ кугыжаныш да мер пашам шуктыктеныт.
Кресаньыкмыт	Крестьянство	Илышкыл шот дене шеледыме ег тӱшка, тудо тоштыйӱла илышйыжынган шаланыме да еш озанлык чумыргымо жапыште шочын. Кресаньык-влак озанлыкыштым шке еш вийыштым кучылтын виянденыт, тошто йӱлаштым кученыт, моло деч ойырлен, посна сурт дене иленыт.
Кугыжа	Царь	Эл вуйлатышын официальные лӱмжӧ, титулжо. Российыште икымше кугыжа Иван IV Грозный лийын. Петр I годым тудым император лӱм дене вашталтыме.
Кугыжаныш	Государство	Меркалыкын политике организацийже, тудын шкенжын эл виктарыме формыжо уло (монархий, республик).
Кугыжанышым централизоват-лымаш	Централизация государства	Вуйлатымаште ик кугыжаныш аппаратым ыштыме процесс, верысе орган-влакым рӱдӧ органлан чыла шотыштат чот подчинятлымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Кудо куллык	Домашнее рабство	Куллыкын ик видше, тыгай годым кул-влак кугу патриархал ешын енжылан шотлалтыныт, нуно тун шотышто сурткоккла сомылым шуктеныт.
Кул	Раб	Акрет годсо мерйыжынлаште тумысnek кулозан кидыштыже улшо ен, тудым кулоза шке малпогыжо семын ончен. Кулкучымаш южо мерйыжынлаште XX курым марте лийын.
Кулакмыт	Кулачество	Российыште поян кресаньык-влак, налын ужалкалымаш дене чот толашен иленыт.
Куллык	Рабство	Эксплуатацийын туналтыш да ик эн торжа формыжо, кунам кул узгар семынак кулозан малпогыжлан шотлалтын.
Культур виянмаш	Культурное развитие	Калык илышын тортыкшотын виян толмыжо. Культур виянмаш коеш: 1) ыштыш-кучыш виянме шотышто паша куралым уэмдымаште, илышым у семын ворандараш тунеммаште, пашалан куншо турло у узгар ден арвер-влакым шонен луктедымаште, т.м.; 2) чонкорго поянлык виянме шотыто – чонпоянлык идеал, тудым аклымаш вашталтмаште, тиде сымыктыш произведений-влакын вестурлеммышт, ен-влакын койыш-шоктышышт, шкеныштым кучымышт гоч палдырна.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Культур революций	Культурная революция	Совет калык-влакын чонкӱргӱ да тӱвыра виянмашыштышт лийше савырголтыш, марксизм идеологиеш негызлалтын. Тудо чыла еным туныкташ тӱналме, у совет школым ыштыме, калык гыч лекше интеллигенцийым шочыктымо, илышйӱлам уэмдыме, шанчым, литературым да сымьктышым чот виянден колтымо дене кылдалтын. Чыла тиде коммунист партийын вуйлатымыже почеш каен шоген.
«Кумшо тӱнясе» эл-влак (виянме корныш шогалше эл-влак)	Страны «третьего мира» (развивающие страны)	Йӱтӱгӱ кидйымач утлышо, илышкылышт да экономикышт виянме дене моло деч почеш кодшо ончычсо колоний ден пелеколоний эл-влак.
Купечыт	Купечество	Илышкылын ик лончыжо, тушко амалкалыме сомыл дене пӱрдшӱ-влак пуреныт, нуно тӱн шотышто ужален-налын иленыт.
Купчий	Купчая	XII-XX курым тӱналтыште Российыште сурт-оралтым налме нерген акт.
Курымсерыш	Летопись	Историйыште лийше факт-влакым ий еда возен шогымаш, Российыште XI-XVII курымлаште лийын.
Курымсерыш погын	Своды летописные	XI-XVII курымласе историй-литератур шарныктыш-влак. Тушко ондак возымо текстым, курымсерышым, повестыым, шойыштмашым (сказание), туныктен возымым, актым, тукумвож радамым, тоштойым чумырымо.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Кў курым	Каменный век	<p>Айдеме тукымын виянме корныштыжо ик эн тошто годсо илыш тошкалтыш. Арвер ден сарўзгарым кў дене ыштеныт. Кў курым шелалтеш: акретлан (палеолит), коклалан (мезолит) да кызытсылан (неолит).</p> <p>Кў курымысо ег-влак емыжым погеныт, сонарыш коштыныт, колым кученыт. Неолит годым мландым катман дене көргынчыныт, вольыкым ашнаш тўналыныт. Меркалык кокласе кыл – «тоштыйўла годсо айдеме кўтў», варарак тоштыйўла илыш радам.</p>
Кўртнӧ курым	Железный век	<p>Айдеме тукымын виянме корныштыжо ик период. Тудо кўртным левыкташ да кўртнӧ дене тўрлӧ узгар дене саркуралым ышташ тўналме дене кылдалтын. Кўртным кучылташ тўналме илыш йӧндартышым (производство) воранден колташ чот полшен да калыкын мер илышыже кушмо корным писештарен. Кўртнӧ курымьшто Евразийысе калык-влакын акретйўла почеш илыме радамышт шаланен, нуно класслан шелалтман мерсотыш вончаш тўналыныт. Кўртнӧ курым мемнан саман деч ончычсо II-I тўжемий пагытым авалта.</p>
Кўртнӧ пўрдыш	Железный занавес	<p>СССР-ым капитализм тўня деч корандымым ончыкташ кучылтмо термин. Совет жапыште тудым ваштарешла шогышо кок системым – социализм ден капитализмым - ойырен шогышо пырдыж умылымаш дене кучылтыныт.</p>

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Кўртньыгувыр	Кольчуга	Кўртньо колча-влак дене ыштыме чиём. Лектын Ассирий гыч. Кокла курымлаште Европо ден Азийыште кумдан шарлен улмаш.
Кызытсе пагыт	Новейшее время	Историй шанчыште кучылтмо термин, тудо айдеме виянгме историйын XX курым гыч тўналын тачысе кече марте жапшым авалта.
Л		
Лавр	Лавра	Кугу православный монастырьын лўмжў, тудо вигак патриархатлан подчинятлалтын.
Латифундизм	Латифундизм	Мландым кучымо радам, негызше – мланде кугу мландан помещикын кидыштыже. Акрет Римыште лийын. Косаже кызыт латин Америкыште да Африкыште кодын.
Левештмаш	Оттепель	Тыге маныт 1950 ийлан кокымшо пельже – 1960 ийлан тўналтышсе Н.С. Хрущевын реформыжо-влак дене кылдалтше жапым. Тудым эн ончыч И.Эренбург шке повестьыштыже 1954 ийыште кучылтын.
Либерализм	Либерализм	Мер-политик йогын, Европысо эллаште XVII-XVIII курымлаште шочын. Граждан илышыште, политикиште, озанлыкым ворандарымаште эрык лийшаш верч шоген.
Личность культ	Культ личности	Иктаж-могай посна енын суашшым эше илымыже годымак утыждене нўлташ тўчымаш.

М

Мануфактур	Мануфактура	Ыштыквер (предприятий), кушто тарлыме пашазе-влак тыршеныт, пашам кид дене ыштеныт, кажне ен шке сомылжым гына шуктен – разделение труда манмелийын, кажне пашазе шкенжын ыштышаш сомылжым веле ыштен.
Марксизм	Марксизм	XIX курымьшто К.Маркс ден Ф.Энгельсын философий, экономике да политике шотышто туныктымьшт, тушто социализм почеш коммунизм лийшаш негызлен ончыкталтеш.
Матриархат, аванкучем	Матриархат	Тоштыйўла дене илыме жапын тўналгыш периодшо, кунам озанлыкыште, мер илышыште, ешыште тўн верым ўдырамаш налын шоген, родо-тукым кылым шотлымаш ўдырамаш гоч шукталтын.
Мезолит	Мезолит	Кокла кў курым, палеолит гыч неолитыш вончымо жап (мемнан саман деч ончычсо X-V тўжемий). Тиде пагытыште йонеж ден пикш, микролит – пикш мучашке пуртен шындыме изирак кў пластинке – шочыныт, лу да тўкō дене ыштыме ўзгарлашке пўсō кўзым йōнештараш тўналыныт. Тунамак ен-влак пийым шке декышт туныктеныт.
Мемнан саман (у саман)	Наша эра (новая эра)	Ийгот шотлымашын кызытсе радамже. Тўналгышлан Христосын шочмо ийжым налме. Тўнямбалсе чыла гаяк эллаште кучылталтеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Меньшевизм	Меньшевизм	XX курым тўналгышыште Российысе социал-демократийыште шочшо политике йогын (фракций). Большевик-влак дене танастарымаште нунын ончалгышышт лывыргырак лийын. Нуно шотленгт: Россий але социализм революцийлан кўын шуын огыл, большевик-влакын диктатурышт ваштареш шогенгт, граждан сар годым большевик ваштареш улшо-влак тўшкаште лийынгт.
Меркантилизм	Меркантилизм	XV-XVIII курымлаште Касвел Европысо эллаште шарлыше экономике, политике. Кугыжанышын озанлык пашаш чот шўшкылтмашыже гоч кончен, тиде купечмытын интересыштым аралышаш верч ышталтын. Принципышт тыгай лийын: шулдынрак налаш, шергынрак ужалаш.
Метрологий	Метрология	Историйым тунемаш полшышо ешаргыш дисциплин, висыме системым, окса шотым, налог погымо радам вянгмым шымлыше шанче.
Метрополи	Метрополия	Колонийым кучышо эл.
Мещан-влак	Мещане	1775-1917 ийлаште Россий империйысе налогом тўлышб сословий. Тушко ремесленник, тыгыде торговой да пёртоза-влак пуренгт.
Милитаризаций	Милитаризация	Кугыжанышын сар куатшым кугемдымаш.
Миниатюр	Миниатюра	Изи сылнысўрет, чиям тушко пеш вичкыжын опат.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Министерстве	Министерство	Кугъжанышым виктарымаште рӯдõ орган, тудо озанлыкын иктаж-могай отрасльжын виянмыжым виктарен шога. Российыште министерстве-влакым 1802 ий гыч ышташ тӯналыныт.
Миссионер	Миссионер	Вес веран калык коклаште шке религийжым шаркалыше черке организацийын колтымъенже.
Мландыдар	Рента земельная	Мландым арендыш пуымылан кõра налме парыш.
Модернизаций, кызытандымаш	Модернизация	1) кызытсе йодмым шотыш налын, иктаж-мом вашталтымаш, весемдымаш, саемдымаш; 2) аграр цивилизаций гыч индустриал цивилизацийыш вончымаш.
Модернизм, кызытанме	Модернизм	XIX курымын вес пельштыже шочшо сылныкйõн тенденций. Тудо шкенжым ушсаска (творчество) виянмаште у формо-влакын лекмышт гоч ончыктен. Тушто ынде утларакшым пӯртõс шӯлыш, тукуймйõла почеш тунар огыт кай, кунар мастарын шкеончалгышже, тӯням шкеужмыжо палдырна.
Мозанк	Мозанка	сылнысӯретын (живописьын) ик видше, тушто сӯрет тӯрлõ тӯсан кӯ падыраш але смальте дене сӯретлалтеш.
Монархий	Монархия	Элым виктарыме формо, кунар кӯшыл кучем ачаж деч эргыже деке вонча. Элвуй монарх улеш. Монархий кок тӯрлõ лиеш: тичмаш (неограниченный, абсолютный) монархий да конституций дене иземдыме (ограниченный) монархий.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Монастырь-влак	Монастыри	Христианствыште, буддизмыште монах (пӱрӱен монастырь) да монахине- влакын (ӱдырамаш монастырь) тӱшкаилемышт, нунын шкеныштын илыме радамышт (уставкашт) уло. Монах-влак шке ильшыштым пӱтынек юмылан служитлымашлан пуат.
Монгол-татар шыгыремдыл- маш	Монгольско- татарское иго	Монгол-татар-влакын XIII-XV курумлаште руш мландым шыгыремдылмаш системым тыге маныныт. Нуно сеұен налме калыкым тӱрлӱ семын орландареныт: налогым кӱрыныт, аген коштыныт.
Монополий	Монополия	Экономикыште – ситуаций, кунам рынокыште сату ужалыше шагал (шуэзракын – шкет гына) лиеш. Тыгай годым кажныже нунын кокла гыч акым вашталташ йӱным налеш.
Мужан	Волхв	Славян-влакын чийверам шаркалыше егышт, мужанче, X-XI курымлаште христианстве ваштареш шоген.
Н		
Налме ег	Даточные люди	XV-XVII курымлаште Российыште ӱмырешлан салтакыш налме ег. XVIII курумышто нуным рекрут-влак алмаштеныт.
Наместник, кундемвуй	Наместник	Верысе вуйлатыше ег, XII- XVI курымлаште верысе кундемым вуйлатен шоген (суд пашам, пошлинным погымым виктарен). Наместникым тун он але кундем он службышто тыршымашым ончыктымыжлан кормлений шот дене суапландарен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Народникмыт	Народничество	Российыште XIX курымын 70-ше ийлаштыже разночинец-влак коклаште шарлыше революций толкынын пытартыш этапше. А.Н. Герценын, Н.Г. Чернышевскийын идейыштым шарен шоген, кресаньык революций верч, шкеткучемым пытарышаш верч кучедалын, Россий феодализм гыч социализмыш капитализм деч посна вигак вончен кертеш, манын шотлен, кресаньык тўшкаилмым идеализироватлен.
Натурал озанлык	Натуральное хозяйство	Озанлык, кушто чыла продуктым шкаланышт кучылташ веле луктыт. Чыла мо кўлешым шке деньшт ыштат, садлан тыгай годым рынкын кўлешлыкше уке дене иктак. Илен-толын, ужалмаш-налмаш вианме семын, тудым сатум лукшо йўндартыш (производство) шўкен луктеш.
Наций-влакын лигышт	Лига наций	1919-1946 ийласе тўнямбал организаций. Штаб-квартирже Женевыште лийын. Калык-влак коклаште вашкелшымашым виандымаш, тўнямбалне тыныс да лўдыкшыдымылык илышым ыштышаш верч шоген.
Национализи- ватлымаш, калыкандымаш	Национализация	Посна ег кидыште улшо ыштыквер ден экономике отрасль-влакым кугыжанышлан кусарымаш.
Некрутыш налмаш	Рекрутская повинность	XVIII-XIX курымлаште руш регулярный армийым комплектоватлыме йўн. Некрутыш налогым тўлышў сословий гыч веле налыныт.
Немыч слобода	Немецкая слобода	Российысе олалаште XVI-XVII курымлаште йотэлысе-влакын илыме верышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Неолит	Неолит	У кў курым. Ты жапыште ямдым поген илыме озанлык (саскам погымаш, сонар) гыч ыштыше озанлыкыш (мландыпаша, вольыкым кучымаш) вонченят. Неолит жапыште кў ўзгар-влакым ягылтареныт, шўткаленыт, шун атыдерым кучылташ, шўргым шўдыраш, вынерым куаш тўналыныт.
Нестяжатель-влак	Нестяжатели	XV-XVI курымлаште Руш кугыжанышыште религий-политике йогын. Аскетизм, илыш деч коранме шонымашым шаркаленыт; черке деч мландым корандышаш верч шогеныт. Тўн егышт Нил Сорский лийын.
Нобилитет	Нобилитет	Акрет Римыште аристократ еш гыч улшо ег-влак.
Номенклатур	Номенклатура	Влаस्थ्यм кучышо-влакын вуйлатыме верлашке шкешт кокла гыч шогалтыме егышт. Нуным кўшнő улшо посна ег-влак тўшка пенгыдемдат.
Нумизматике	Нумизматика	Ешартыш историй дисциплин, окса таптымым, тыгыде оксан, шўртнő моклакан окса семын кучылтмо историйышттым шымла. XVIII курымышто шочын.
О		
Оброк	Оброк	Феодал жапысе рентын (парышын) формыжо, помещикын кепшылтыме кресаньык деч ий еда оксам да продуктым погымыжо.
Огнищан	Огнищанин	Князьын ялчыже, тудо озажын погыжым шолыштмо деч эскерен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Озанлыкым вияндыме шотышто лишеммаш	Экономическая интеграция	Озанлыкым ворандарымаште у кончыш, кокымшо тўнямбал сар деч вара шочын. Тўрлө элласе озанлык-влакын чак кылдалт, пуналт виянмышт, экономикым ворандарыме шотышто элгокласе политикым вашкутырен нангайыме процесс.
Озанлыкым йўла почеш виктарыме радам	Традиционная система в экономике	Акрет илышйыжынлаште озанлыкым ворандарыме йўн, тыгай годым озанлыкым вияндыме йодыш лектын огыл, пашам ыштыме радам вашгалтде кодын, эре ик семын, нимо ум пуртыде, эртен, тукум гыч тукумыш куснен.
Окольничий	Окольничий	Руш кугыжанышыште XIII – XVIII курым тўналгыште лийын. Окольничий князьын пашажым организоватлен да виктарен шоген, йотэлласе алче-влак дене мутланымаште участвоватлен. XVI курым кыдал гыч думышто улшо кокымшо чин лийын.
Окса оброк	Денежный оброк	Кыдалаш курымлаште феодал-влакын крепостной кресаньык деч ий еда оксам погымышт.
Оппозиций	Оппозиция	1) ваштарешла шогымамш; 2) шукрыак-влакын шонымашышт ваштареш кучедалше да нунын деч ойыртемалтше шкенжын политикыжым тушкышо партий але ен тўшка.
Опричнине	Опричнина	1565-72 ийлаште Иван IV-ын пайылжын (уделжын) лўмжб, тудын шкенжын территорийе, войскаже да кугыжаныш аппаратше лийын;

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Ор (орсург)	Замок	Феодалын илыме оралтыже.
Орда	Орда	Шуко значений дене кучылталтше мут: вуйозан ставкыже, полатше, иктаж-могай кугыжанышын але полкын территорийже (илыме кундемже), саркалык, армий, кусныл коштшо тукым-влакын иктаж-мом решатлаш погынымо верышт. Кучымо кугу мландымат орда маньныт.
Ордалан пуымаш	Ордынский выход	XIII-XV курымлаште Шёртнё Ордан тораже-влаклан руш княжестве-влакын тўлымō даньышт.
Орден	Орден	<ol style="list-style-type: none"> 1) иктаж-могай суапым ыштымылан пуымо чап пале; 2) кокла курымласе Европышто шке правашт, функцийышт, илыме койышышт дене ойыртемалтше сословийым ончыктымаш; 3) немыч крестоносец рыцарь-влакын католик сар организацийышт.
Откуп, оксатар	Откуп	Иктаж-могай налогым погаш, южо сатум ужалаш (шинчалым, аракам, т.м.) кугыжанышын посна еглан гына пуымо праваже, тудым оксам тўлен налыныт.
Ош слобода	Белые слободы	Российысе тўрлō илем-влакын лўмышт, тушто илыше-влак кугыжаныш сомылым шуктымō деч жаплан утаралтыныт.
Ош толкын	Белое движение	1918-1920 ийлаште граждан сар годым Российыште шочшо большевик-влак ваштареш кучедалше толкын.

П

Пайыл	Надел	Мланде лапчык, кудым помещик але кугыжаныш иктаж-могай суапым шуктымжлан кресаньыклан пучкын пуэн.
Пайвер	Удел	1) акрет да кокла курымласе Русьышто князын вуйлатыме кундем; 2) революций деч ончычсо Российыште кугыжан ешын кидыштыже улшо мландын, оралтын лумжӧ.
Палеографий	Палеография	Полшышо историй дисциплин, ожнысо возымо шарныктыш-влакым шымла; тудын шочмо вержым да жапшым рашемда; возымо йӧным да материалым палемда, кидвозыш ден книга-влакын возымо знакыштым, сӧрастаралтмыштым да кузе оформитлатлалтмыштым эскера.
Палеолит	Палеолит	Акрет годсо кӱ курым, тудын туналтыш йыжынже. Кӱ, пу, лу дене ыштыме узгар-влакым кучылтшо, саскам поген, сонарыш коштын илыше акрет айдемын жапше.
Партий	Партия	Иктаж-могай классын, калыкысе лончын чолгарак, чакырак чумыргышо, интересшым аралыше ужашыже; политике властым шке кидышкышт налаш тӧчышӧ але кугыжаныш кучемыш логалаш шонышо ен тӱшка.
Парым куллык	Долговое рабство	Куллыкын видше, кунам ен-влак парымышт верч кулыш савырненыт, но тӱлымекышт, угыч эрыкан лийын кертыныт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Пасма	Басма	Ханын пуымо тамгаже, тудын вичкыж калай лаштык дене ыштеныт, ханын тўсшым сўретленыт, ханын ўшан тамгаже (верительная грамота) семын лийын.
Патриарх	Патриарх	Православийыште эн кугу духовный сан, шукуж годым тудо иктаж-могай религийын вуйжо. Патриархым черке погынымаште (соборышто) сайлат.
Патриархат	Патриархат	Тоштыўла радам дене илыме жапын ик тошкалтышыже, кунам озанлыкыште, мер илышыште, ешыште тўн верым пўрєнєн налын шоген, родо-тукым радамым пўрєнєн гоч ончаш тўналыныт.
Патриций	Патриция (букв. – имеющие отцов)	Акрет Римыште калык лончо, Римысе мерйыжынтын чапландарыме ужашыже, ондакшым нуно веле Римын калыкшылан шотлалтыныт.
Пашазе йодыш	Рабочий вопрос	Индустриал мерсотышто тарлалтше пашазе-влакын илышышт дене кылдалтше илышкыл, озанлык да политике йодыш-влак (пашагечын кужытшо, пашадар кугыт, политике шотышто правашт да эрыкышт, т.м.).
Пелеодар	Юродивые	Аскет-влак, калыкын шонымыжо почеш, нуно ончыкужын моштеныт. Нунын кокла гыч южышт орадыла кояш тўченыт, южыштын чынжымак ушакылышт тарваньше лийын. Кугыжам, вельможо-влакым лўдде араленыт калык нуным суксо семын ончен.
Пергамент	Пергамент	Акрет Русьышто сераш кучылтмо тўн материал, тудым презе але шорыкпача коваштым ийлен ыштеныт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Периферий, мундырлук	Периферия	Рүдö деч öрдьштö улшо вер (элын, областын, молын ужашышт); түрланде.
Петиций	Петиция	Эл вуйлатышылан але кұшыл кучем орган-влаклан граждан-влакын тўшкан возымо официальные йодмашышт.
Писештарыме мландыпаша	Интенсивное земледелие	Озанлыкым ворандарыме радам, кунам продукцийым ыштен налме кугыт курал-ўдымö мландын кумыдыкшым шарымылан көра огыл, а пашалектышым нöлталмылан кугемеш.
Плебей (кусараш гын – тыглай калык)	Плебей (в переводе – простой народ)	Акрет Римысе ен-влак, нуно эрыкан лийыныт, но ямагатын енге лийын огытыл.
Плинье	Плинефа	Шуарыме лопка кермыч, тудым храмым чонымо годым Византийыште да X-XIII курымлаште Русышто кучылтыныт.
Погост, села	Погост	Ондак ялилемын рүдыжö. Варарак – административный округ рүдö, села, черкан да шўгарлан ял.
Поктен колтымо ен	Изгой	Акрет Русышто ямагат (община) гыч поктен лукмо ен.
Полат кресаньык	Дворцовые крестьяне	Кидйымал калык, XII-XVIII курымлаште тўн князь ден кугыжа-влакын мландыштышт иленыт, нунылан пашам ыштеныт. 1797 ий гыч пайвер (удельный) кресаньык лийыныт.
Полат мланде	Дворцовые земли	Тўн князын (кугыжан) шкенжын мландыже, тудын суртшын шкенлык погыжо, тудын дене кочкын-йўын илен. 1797 ий гыч – пайвер мланде.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Полат савырголтыш	Дворцовый переворот	Тöраланыше класс көргыштö посна тўшка-влакын кучедал кийымыштлан көра лийше кучем вашталтмаш. Российыште полат саварголтыш 1725-1762 ийлаште шым гана лийын, кучем шым гана вашталтын.
Полган	Идол	Юмын але водыжын сўреттўсшö. Вончештарен каласымаште – иктаж-мом утыжден пагалымаш.
Политике шотышто шелалт шолдыргымаш	Политическая раздробленность	Ситуаций, кунам эл, ужашлалт, посна территорий-влаклан шеледалтеш, политике шотышто шолдырга, нуным вуйвода (независимый) виктарче (правитель)-влак вуйлатат.
Политикым у семын виктарымаш	Новое политическое мышление	М.С. Горбачевын тўналме йотэл политикын у принципше-влак. Тудым илышыш пуртымаш йўштö сар деч утлымашке конден, тўнямбалне ядер сар лийын кертме лўдыкшым иземден, Эрвел Европысо эллаште «бархат» революций манмым тарватен.
Политический виянмаш	Политическое развитие	Кугыжанышын, партийын, лидерын вуйлатыме пашаштышт шонен виктарыме, тöртыкшотан вашталтмаш. Политически виянмашлан көра у кугыжаныш, партий, лидер, элым вуйлатыме формо, политике режим, у эл-влак шочыт.
Помещик	Помещик	Кугыжаныш службым шуктымжлан мландым (поместьем) налше ег.
Помещик мланде	Поместье	XV-XVIII курым тўналгыште Российыште помещикын кучымо мландыже. Тудым сар да кугыжаныш службым шуктен шогымыжлан пуэныт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Популизм	Популизм	Турлысынан мер толкын-влак. Нуно сынгыса (кризис) жапыште лектыт. Палышт: илышкыл йодыш-влакым шуко шонкальде решатлаш лиймылан ушанымаш; кугыжаныш кучемлан ушаныдымаш; элым виктарымашке калыкым ушыпаш верч лиймаш.
Посад (посадыште илыше-влак)	Посад (посадские люди)	Руш олалаште пашаче (пашазе, торгайыше) калык. Нуно детинец манме (XIV курым гыч кремль) пырдыж воктене верланеныт. Илыме верышт савар дене авырен налме лийын. Тыге ола чоңалтын.
Посадник	Посадник	Ондакше – X-XI курымлаште Акрет Руш кугыжанышыш пурышо мландылаште князьын верысе енже (наместникше). Вара – Новгород ден Псковышто кўшыл кугыжаныш должностьым ончыктен. Посадникым поярак да лўмлырак ең кокла гыч сайленыт, судым да виктем пашам вуйлатен.
Посна калык (этнос)	Этническая общность (этнос)	Ик вере илыше, ик йылман, икгай йўлам кучышо, ик культуран, илышкылым ик семын ворандарыше ең тўшка.
Постиндустрал цивилизаций	Постиндустриальная цивилизация (информационное общество)	Илышйыжынган вианме ик тошкалтышыжым ончыктымаш, тудо индустриал илышйыжынган алмаштен. Постиндустриал илышйыжынгыште ончыл верыш суаплык (услуга) сфере, шанче да туныктыш лектеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Постмодернизм	Постмодернизм	1960-шо ийлаште сочшо сылнешкылык йогынын тўшка лўмжб. Тудо модернизмын позицийжым йбршеш вес мogyрым ончалын да шуко шотышто вашталтышым пуртен. Постмодернизмын представительже-влак илышым сымыктыш полшымо дене весемдаш кўлмб шонымаш деч кораныныт, сымыктышыш тўрлб стильлан шындалалташышт корным почыныт, чонгымо технологийын эн у сенымашыже-влакым кучылташ тўналыныт.
Пошлин	Пошлины	1) иктаж-могай суапым ыштымыжлан кугыжаныш органлан тўлымб окса; 2) чек гоч сатум вончыктарымылан налме окса.
Пбртылтгымб жап	Урочные лета	XVI-XVII курымлаште тугай жап, кунам помещик шылын куржшо кресаньыкше ўмбак пбртылтгымб нерген искым пуэн кертын.
Приватизаций	Приватизация	Кугыжаныш погым посна енлан пуымаш.
Приказ	Приказы	XVI-XVIII курым тўналтыште Российыште рўдб вуйлатыше орган.
Продналог	Продналог	Совет Российыште у экономике политике годым кресаньык-влак деч виеш погымо кочкышвундо налог.
Продразверстка	Продразверстка	1919-1921 ийлаште ялозанлык продуктым ямдылыме системе, военный коммунизм политикын ик ужашыже; тудын дене келшышын, кресаньык киндым большевик-влакын палемдыме нормышт деч утларак пуышаш улмаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Пролетариат	Пролетариат	Индустриал мерйыжын жапысе меркалыкын ик тўшкаже, тушко утларакше тарлалтше, неле пашам ыштыше ен-влак пуреныт.
Пролетариат диктатур	Диктатура пролетариата	Марксизм теорийыште – пашазе классын моло шемер лончыла дене пырля элым виктарыше кучем. Социализм революций сенымеке ышталтеш, капитализм гыч социализмыш вончымо периодым авалта.
Профушем-влак	Профсоюзы	Илышкыл праваштым, интересыштым аралаш манын, шемер-влакын шкекумылын чумырымо ушемышт.
Пудыранчык (пудыраныме пагыт)	Смута (смутное время)	XVI курым мучаште XVII курым тўналтыште Российыште лийше событий-влакым ончыктышо термин. Южо историк-влак тиде пагытым граждан сарлан шотлат. Тунам калык сўйыш (восстание) -влак лиеденыт, самозванец-влак вуйлаташ тўченыт, поляк да швед-влак интервенцийым ыштылыныт, эл шолдырген толын.
Путч	Путч	Заговорщик-влакын ыштыме кугыжаныш савырголтгыш.
Р		
Радикализм	Радикализм	Илышым тўн гычак вашталташ шонышо идей да мер-политике йогын.
Разряд книга-влак	Разрядные книги	XVI-XVIII курым тўналтыште Руш кугыжанышыште сарзе, граждан да кугыжан суртысо службыш назначатлыме ен-влакым возымо книга.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Рвезаш	Отрок	Х-ХII курыммышто Акрет Русьышто князьын дружинныштыже изирак дружинникым тыге маныныт. Нуно сарышке коштыныт, даньым погеныт, судышто князьын кўштымыжым шуктеныт, т.м.
Реабилитаций	Реабилитация	Титаклыме ег-влакын праваштым пўртылтываш.
Ревизий	Ревизия	XVIII-XIX курымлаште Российыште калык мыняр улмым шотлымаш, перепись. Чон налогым пуртымаш гыч тўналын.
Революций	Революция	Пўртўсыштў, мер илышыште але илышумылымашыште лийше кугу вашталтыш.
Регент	Регент	Монархан кугыжанышыште эл вуйлатышым изи улмыжлан, кужу жап черланен киймыжлан але кужушкен элыште уке улмыжлан кўра жаплан алмаштыше ег.
Рекрутская повинность	Некрутыш налмаш	XVIII-XIX курымлаште руш регулярный армийым комплектоватлыме йўн. Некрутыш налогым тўлышў сословий гыч веле налыныт.
Рента земельная	Мландыдар	Мландым арендыш пуымылан кўра налме парыш
Репараций	Репарация	Сар пытымеке, энтекеым ыштышылан оксам тўлымаш. Тидым тыныс келшыкой почеш, сеналтше эл сенышылан пуа.
Репатриаций	Репатриация	Пленыш логалше салтак ден граждан-влакым, сар пытымеке, мўнгышкышт пўртылтываш.
Репрессий	Репрессия	Карум шуктымо йўн, тудым кугыжаныш орган-влак кучылтыт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Республик	Республика	Элым вуйлатыме формо, кунам эл вуйлатышым уло калык але лұмын ыштыме коллегий сайла. Республик лиеш: президентан, парламантан да йбре, кушто тидыжат, тудыжат лиеш.
Референдум	Референдум	Эн күлешан кугыжаныш але мер йодышым чумыр калык дене канашен рашатлымаш.
Реформаций	Реформация	XVI курымышто Касвел да Покшел Европышто мер-политике да идеологий толкын. Тудо феодализм ваштареш лийын, но эртаралтын католик черке ваштареш кучедалме семын.
Реформо	Реформа	Мерсотын иктаж-могай күлешан могыржым пужен ыштымаш, тыгодым улшо илышкыл радамын негызше ок вашталт.
Римысе цивилизаций	Римская цивилизация	У саман деч ончыч VIII курымышто Аппенин пелотрошто шочшо акрет цивилизаций. У саман деч ончыч II курым кыдалне Рим кугу кугыжанышыш савырнен, пұтынъ Средиземноморье мучко лидер лийын. У саманын V курымыштыжо Римысе цивилизаций пытен, Римым акрет герман-влак сенен налыныт.
Россий кўргысў тўшка рынке	Единый всероссийский рынок	Российысе регион-влакын озанлык шотышто ушалтмышт, тудым сату лукмо шотышто специализироватлаш да шке коклаштышт вашталтылаш манын, XVII курымышто ыштыме.
Руш кере	Русская правда	XIII-XVIII курымласе лукмо Руш кугыжанышын тўртыкшў-влак.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Руэн-йўлатен почмо нуреш пасунашам шуктымаш	Подсечно-огневая система земледелия	Мландыпашам шуктыммо радам, кунам ончыч чодырам йўлатат але руат, верешыже нурым почыт да иктаж 2-3 ий тушан курал-ўдат. Вара, кангештше мландым кудалтен кодат, адакат у верым почаш тўналыт.
Рынде	Рында	Князьын (кугыжан) капоролжо, тудо кугыжам пайремлашке коштымжо годым да сарыш кайымыже годым ужатен коштын.
С		
Савырголтыш	Перестройка	1985-1991 ийлаште СССР-ште илышым пужен ыштымаш. Тудым М.С. Горбачев да тудын йыр чумыргышо ен-влак ыштеныт.
Сар	Война	Мер-политике кончыш, кунам эл ден калык-влак шке коклаштышт иктаж-могай политике але озанлык йодыш шотышто шке шонымашышкышт шуаш манын, саркуралым нўлталыт, пошкудышт дене кредалмашым тарватат.
Сар-йўнозанлык комплекс	Военно-промышленный комплекс	Кугыжанышын элым аралыме заказшым шуктышо организаций ден предприятий-влак, тушко шанче, шымлыше, тергыше организаций ден ыштыквер-влак (завод-влак) пурат.
Саркурал	Оружие	Тушманын калыкшым, техникыжым, аралалтме сооруженийжым пытараш кучылтмо ўзгар ден йўн-влакын тўшка лўмышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Саркуралым пытарымаш	Разоружение	Тўнямбал кумдыкеш эртарыме сомылка-влак, нунын цельышт – сарўзгар лукмым йўршеш чарнаш але чот иземдаш, тудым лукташ кўлшў амалым пытараш.
Сатулышо озанлык	Товарное хозяйство	Озанлык, кушто ужалаш йўрышў сатум луктыт, иктаж-мом пазарыште ужалаш ямдылат. Сатум лукшо ден налше кокласе кыл тыгай годым ужалмаш-налмаш, торгайымаш гоч кылдалтеш.
Секте	Секта	Озаланыше черке деч ойырлышо ен тўшка, тўшкаилем.
Секуляризаций	Секуляризация	Черке погым (утларакше мландым) тыглайыш, черкын огылыш савырымаш. Секуляризаций Реформаций жапыште кумдан кучылталтын.
Сенат	Сенат	Ятыр эллаште ик эн тўн кугыжаныш органын лўмжў. Эн ончыч Акрет Римыште шочын. Российыште XVIII курымышто Петр I пуртен.
Сентиментализм	Сентиментализм	XVIII да XIX курым тўналтыште Европысо да Америкысе литератур ден сымыктышыште йогын. Тудо айдемыште тўнлан вуйушым, шонкален моштымым огыл, а шижмашым шотлен. Эн сай егыш шумо корным «пўртўс пуымо» шижмашым вияндымаште кычалын.
Сепаратизм	Сепаратизм	Элын иктаж-могай ужашыжым ойырен, у элым ышташ тўчымаш толкын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Серыче-влак	Писцы	Акрет Русьышто кид дене возымо книгаг луктедыше, юмонам сүретлыше, книгаге миниатюр-влакын авторышт, түрлө кагазвиктыш документым вокзалыше-влак.
Синод	Синод	Южо христиан вераште черкым вуйлатымаште эн кұшыл тошкалтыш.
Скань	Скань	Русьышто ювелир пашан ик видше. Металл дене ыштыме негызыш шөртнө але ший воштыр дене түрлен сүретым паитлымаш.
Славянофилмыт	Славянофильство	XIX курымын 40-50 ийлаштыже Российысе мерсотышто шарлыше либерал толкын. Нуно западникмыт ваштареш лийыныт, Российын шкешотан улмыжым арален кодышаш верч шогеныт, тудым касвел Европысо семын вианге корно деч корандаш шоненыт.
Слобода	Слобода	XI-XVII курымласе Руш кугыжанышыште түрлө илем-влакын лұмышт. Тушто илыше-влак кугыжаныш сомылым шуктымаш деч жаплан утаралтыныт.
Службышто улшо ег-влак	Служилые люди	XIV-XVIII курым тўналтыште Российыште кугыжаныш пашаште шогышо ег-влакын тўшка лұмышт. XVI курым кыдал гыч службышто шогышо ег-влак кок тўшкалан шелалтыныт: «ачамландылан» служышо-влак (бояр, дворян-влак) да «саркурал» дене служышо-влак (стрелец, пушкарь, городской казак-влак).

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Смерд-влак	Смерды	Акрет Русьышто (IX-XIV курымла) ямагат кресаньык-влак, варажым нуно озан кидйымакыже логалыныт.
Совет, кангаш	Советы	Сайлен ыштыме политике организаций-влак, 1905-1907 ийласе революций годым шочын.
Совинформбюро	Совинформбюро (советское информационное бюро)	Тўшкавер йѳн-влакым вуйлатыше орган, Кугу Ачамланде сар годым фронтласе увер-влакым шаркалыше официал орган.
Совхоз	Совхоз (советское хозяйство)	1918 ий гыч кугыжаныш ялозанлык ыштыквер (предприятие), тудын погыжо пўтынек кугыжанышынлан шотлалтын.
Сословий	Сословие	Илышкылысе мерйыжын, нунын шкеныштын правашт да порысышт лийын, тудо тукым шот дене ача деч эрге деке, эрге деч уныка деке кусаралтын. Тўн сословийлан дворянмыт, черкызымыт, кресаньыкмыт, купечмыт, мещанмыт шотлалтыныт.
Сословийла гычат пуртымо енан монархий	Сословно-представительная монархия	Элым вуйлатыме формо, вуйлатыме сомылым монарх деч посна тыгак дворян, черкын, олаште илыше-влакын колтымьенгышт шуктен шогеныт.
Сотемдарымаш	Просвещение	Индустриал мерйыжынгыш вончымо жапысе идей туравеллык, феодал пызырымаш ваштареш шоген, «акыл кугыжанышым» нѳлтен, ен-влак коклаште тѳрлыкым кычалын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Сотемдарыме монархий	Просвещенная монархия	XVIII курымын кокымшо пельштыже Европысо южо эллаште шарлыше абсолютизм политикым ончыкташ кучылталтше ойсавыртыш. Тиде политике цензурым лушкыдемдыме, туныктымашым калык коклашке шарыме, черкым кугыжаныш кидйымаке налме да моло реформылам эртарыме гоч палдырнен.
Сотемдарыме саман	Эпоха просвещения	Европысо культурын историйыштыже XVII-XVIII курымласе жап, кунам мерсотышто ушакылын, шанчын вийжылан моткоч кугу ўшан шочеш, «шонкалче-влак» йырвел илышыште, мерсотышто, айдемыште «пүртүс пуымо радамым» пален налаш тӱчат.
Сото феодал-влак	Светские феодалы	Кокла курымлаште мландым кучышо ен-влак (феодын озаже). Нуно черкын енге лийын огытыл. Кидйымалнышт улшо кресаньык-влакым эксплуатироватленгт.
Социал-демократий	Социал-демократия	Пашазе демократий толкынышто ик кугу вий, XIX курым мучаште – XX курым тўналтыште пашазе классын партийже семын шочын, тудо революций йӱн дене социализмым ышташ, калык илышым демократий корно дене виктарен колташ шонен.
Социализм	Социализм	Илыш чынлык, эрык, иктӱрлык верч кучедалаш, иктыш ушнен илаш, демократий, айдеме тукымын мо сай улыжым тўрысnek кучылташ ўжшӱ туныктымаш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Сравочоза	Ключник	Помещикын сургыштыжо озанлыкым вуйлатыше ен, эконоом; тудын кидыштыже сургысо сравоч-влак лийыныт.
Сталинизм	Сталинизм	СССР-ште Сталинын терроризм диктатурыжо годсо период, тудым «тўнямбал социализмысе» эл-влаклан виеш тушкен пуэныт.
Стан	Стан	XIV-XVI курымлаште Руш кугыжанышыште административне-территориальне единице.
Стоицизм	Стоицизм	Акрет Грецийысе философийын ик школжо. Тудын представительже-влак шоненыт: мунло ен пўртўс тўртык почеш илышаш, тудын тыматле-ласкалыкшым шын дарышаш, тудын почеш кайышаш, шке пўрымашыже ваштареш шогалшаш огыл. Нуно чыла енгымат, кеч-кў тудо лийже, пўрўен але ўдырамыш, грек але варвар, эрыкан але кул, тўнямбал закон ончылно иктўр онченыт.
Стрелец, пикшызе	Стрельцы	XVI-XVIII курымлаште службышто улшо ен-влак, пычалан йолешке-влак, нуно войскал тўн энертышыже лийыныт. Стрелец-влакым эрыкан ен кокла гыч погеныт, службо нунын ўмыраш сомылышт лийын, ача деч эрге деке вончен, службышто шогымыштлан окса але кинде дене пашадарым, южгунамже эсогыл мландымат налыныт.
Стряпчий	Стряпчий	XIII-XVII курымлаште кугыжансургысо чин, сурт ялче. ˆстелвуй деч ўлнырак шоген. XVIII-XIX курымлаште судысо чиновник.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Судебник	Судебник	Российыште тӱргык (закон) погыкын лумжӧ. Икымше судебник 1497 ийыште Иван III годым лектын.
Сурт еда шеледымаш	Подворное обложение	XVII-XVIII курым туналтыште йозакым тӱлышаш калык коклашке налогым шеледыме радам. Виктор (правительстве) тӱлышашын кугытшым ончыктен, ола ден ялилем-влак тудым сурт еда шеледенят.
Сурт кресаньык	Дворовые крестьяне (люди)	Руш кугыжанышыште кидйымалне илыше ен-влак (челядь, холоп, т.м.). Нуно феодалын сургыштыжо иленят да тудын ешыжым онченят. XIX курыммышто тыгай ен-влак дворянын оралтышыже иленят.
Сурт театр	Крепостной театр	XVII-XIX курым кыдалне Российыште дворян сургышто улшо театр, тусо артист-влак кепшылтыме права почеш иленят.
Схизме	Схизма	Христиан черкыште шелалтмашым ончыктышо термин.
Т		
Такыр	Перелог	Икмыняр идалык кучылтмек, яраш кодымо нур, рокшо пушкыдемже манын, тудым 8-15 ий наре курал-ӱден огытыл. Тыгай йӧным Европысо йӱдвел калык-влак кучылтыныт.
Тамга	Ярлык	Шӧртнӧ Ордасе хан-влакын лӱготым пуымо грамотышт. Нуным кидйымакышт логалше южо тыглай сотыенлан да черке кугураклан пуӧденят.
Тенге	Рубль	Россий империйын, СССР-ын, Россий Федерацийын оксаже (ик тенгеште 100 ыр).

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Теократий	Теократия	Элым виктарыме формо, кунам кугыжанышвуй (шукыж годым монархиян эллаште) тыгак эльсе религиозым вуйлатыше лиеш.
Террор	Террор	Политике шотышто лўдыктымаш формо, кунам ваштареш шогышым пеш шучкын лўдыктылыт, эсогыл пуштмаш мартеат шуктат.
Тиун	Тиун	XI-XVII курымлаште князьын, боярын суртыштыжо сомыльен, феодалын оралтышым кучен, озанлыкшым виктарен шоген.
Тичмаш монархий (абсолютизм)	Абсолютная монархия (абсолютизм)	Кугыжаныш вуйлатыме орган, кушто чумыр властым законлан энгертыше ик ен (монарх) шкетын кидыштыже куча, вуйлатыме радамым централизоватлыме, пўтынек монарх кид йымалне улшо бюрократ аппарат шуктен шога; экономике чот виянше; виян армий ден порядкым эскерыше орган-влак улыт; калык колтымьенан организаций-влак уке улыт.
Той курым	Бронзовый век	Неолитым (вўргене курым) алмаштыше историйысе саман. Ойыртемеже: той дене ыштыме ўзгар ден саркуралым кучылтмаш (мемнан саман деч ончыч IV тўжемий мучаш - I тўжемий тўналтыш), вольыкым ашнаш, мландыпашам вўдым шавен ышташ тўналмаш, возыктыш, кулкучыман кугыжаныш шочмаш. У саманын I тўжемийыштыже тудым кўртнў курым алмаштен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Тоталитаризм	Тоталитаризм	Политике режимын формыжо, кунам мерсотын, айдемын илыш-касышыжым чыла могырымат тўрысnek терген-эскерен шогат.
Төнежтыше погын	Учредительное собрание	Парламент шотан төнеж, кушто закон почеш у кучем радамым пентгыдемдат. Российыште төнежтыше погын 1917 ий ноябрь-декабрьыште лийын. Тудым чумыр калыкын сайлыме праваже улмо негызеш элым вуйлатыме радамым палемдаш да у Конституцийым ышташ манын чумырымо улмаш. 1918 ийыште тудым большевик-влак шалатен колтеныт.
Традиционализм	Традиционализм	XVIII-XX курымласе идей да политике шотышто йогын-влак. Нуно озанлыкым, политикым, илышкылым да тўвырам ворандарымаште нимогай вашталтышат лийшаш огыл, маныныт, тукумвож йўлам, ожсо илышым, авылым идеализироватленыт да тудын деч коранман огыл, манын шоненыт.
Тукым	Род	Ик вўран родо-тукум еш, нунын ик кугезышт лийын. Родо-тукумым ава могырым (аван тукум) але ача могырым (ачан тукум) онченыт. Тукым-влак полкым чумыреныт, кугыжаныш шочмеке пытеныт.
Тўн князь	Великий князь	X-XV курымласе Русьышто да XV-XVII курым мучаш годсо Руш кугыжаныште тўн княжествын вуйжо. Российысе империйыште - кугыжан ешыш пурышо ен.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Тўг межалымаш	Генеральное межевание	XVIII-XIX курымлаште Россий империйыште помещик, кугыжаныш кресаньык, молынат кучымо мландыштын чекыштым рашемдаш манын вискалымаш. Дворян-влакын мландылан праваштым пенгыдемден.
Тўнямбал сар	Мировая война	Сар, кушко коалицийлаште (соузышто) шогышо шуко эл ушна. XX курымышто кок тўнямбал сар лийын.
Тыныс илыш дене илымаш	Мирное сосуществование	Эл-влак кокласе кылын ик типше. Тыгай годым ўчашымашан йодыш-влакым рашемдымаште сарвийым кучылтмаш деч корангыт, чыла умылыдымашым вашкутырен тыныс йон дене корандат.
Тыныслык ойпидыш	Мирный договор	Эл-влак коклаште ыштыме тўнямбал ойпидыш. Тушто ваш кредалмым чарныме, эл коклаште сар пытыме пенгыдемдалтеш, территорий, эл-влак кокласе чек вашталтме ончыкталтеш, политике, сар паша да экономике йодыш-влак рашемдалтыт.
У		
У Европысо цивилизаций	Новоевропейская цивилизация	Термин Европысо калык-влакын кокла курымла ден кызытсе пагыт коклаште XVI-XIX курымлаште виянгме историйыштым ончыкта.
У жап	Новое время	Историйысе жапын лўмжō, тудо кокла курымла деч вара тўналын. Жап шот дене XVI-XIX курымласе событий-влакым авалта. Тудын тўналтышыжым Колумбын Америкым почмыжо дене, мучашыжым икымше тўнямбал сар ылыжме дене кылдат.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
У экономике политике	Новая экономическая политика	1921 ийыште тудо «военный коммунизм» политикым алмаштен калык озанлыкым тӱрлаташ да вара социализмыш куснаш, манын ышталтын. Ты политикын тӱнжӧ – продрозверсткым продналог дене вашталташ, рынким кожгаташ, шкенпогым разрешитлаш. Йотӱллесе капиталым шупшаш тӱналме, окса реформым ыштыме.
Ударник	Ударник	СССР-ште ончыл пашазе, пашам ыштымаште кугу сенымашыш шушо ончыльен.
Университет	Университет	Тунемме-шанче кӱшыл школ, университет тӱрлӧ специальность дене туныктышо да кугу шымлымаш пашам эртарыше тӱнеж.
Унитар кугыжаныш (иктештыме кугыжаныш)	Унитарное государство	Кугыжаныш чоңалтме формо, кушто элын территорийже автоном ужаш-влаклан ок шелалт, тушто административно-территориальне кундем-влак веле лийыт (область, район, т.м.).
Урбанизаций, олагмаш	Урбанизация	Олан да оласе калыкын шукеммышт, мерйыжын виянмаште олан верже кугеммаш процесс.
Урдымаш	Кормление	Русьышто XVI курым кыдал марте кугыжаныш сомылым шуктышо-влакым (верьенгым – заместникым, волостычым) верысе калык кӱшеш урдымаш.
Уэмме саман (ренессанс)	Эпоха возрождения (ренессанс)	Европысо культурын историйыштыже XIII-XVI курымласе саман, тышеч У жап тӱналеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Û		
Ûмыл илыш	Теневая экономика	Официальне статистикыш логалдыме озанлык паша (налогым тўлаш огыл манын, парышым шылтымаш, «копаш налмаш» (взяточничество), закон вашгареш улшо торгайымаш, суапым ыштымаш, т.м.).
Ûстелвуй	Стольник	Кугыжансуртысо чин – XIII-XVII курымлаште княздын (кугыжан) коштымжо годым ўстел сийжым эскерен.
Ф		
Фабрике	Фабрика	Тўрлő машинам кучылтман, пашам специальность шот дене шеледен ыштыман йбнозанлык ыштыквер (промышленное предприятие). Кидвий дене ыштыше мануфактурым алмаштен.
Фаворит	Фаворит	Вуйлатышын, кучемыште улшо иктаж-кўн поро кумылжо дене пайдаланыше ен. Тудын деч тыгай ен тўрлő суапым налеш, шкежат тудлан влиянийым ышта.
Фашизм	Фашизм	Пурла экстремизм сынан политике толкын, икымше тўнямбал сар деч вара Италийыште, Германийыште шочын, а вара моло эллашкат шарлен. Фашизм терроризм диктатур корным кучен.
Федераций	Федерация	Икмыняр элын ик ушемыш ушнымышт, нунын ик кугыжанышышт лиш, шкеныштын вуйлагыме органышт уло, федерацийыш пурышо-влакын суверинитетышт кодеш.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Феод	Феод	Тыге маньынт кокла курымлаште Касвел Европысо эллаште мландым, кудым сеньор шке вассалжылан сарзе семын служитлымыжлан суап шотеш пуэн.
Феодал	Феодал	Кокла курымлаште мландым кучышо ег (феодын озаже), тудо кидйымалныже улшо кресаньык-влакым орландарен.
Феодал ренте	Феодальная рента	Мланде дене пайдаланымылан налме парышын (мландыдарын) ик формьжо. Тудым оза пашам яра ыштыктыме (барщине) семын, натуро (кочкышвундо) дене (натур оброк) але окса дене налын.
Фискал, эскерче	Фискал	Российыште XVIII курымышто кугыжаныш служышо, тудо кугыжаныш тӧнеж ден сомьльен-влакын пашаштым эскерен.
Фреске	Фреска	Штукатуритлыме пырдыжеш сӱретлыме сылнысӱрет, тудым чӱчкыдын черкым сбрастарыме годым кучылтыт.
Х		
Холоп	Холопы	Х-XVIII курымлаште Русьышто кидйымал калык, правашт шотышто нуно кул семынрак лийыныт.
Хронограф	Хронограф	Византийыште, Болгарийыште, Сербийыште тӱнямбал историйым возымаш, тӱрлӧ событийым лийме радамышт почеш возымаш.
Хронологий, ылышйогын	Хронология	Историйысе событий-влакын жап шот дене лийме радамышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Ц		
Ценз	Ценз	Иктаж-мо шотышто, мутлан, сайлымаште, енын праважым анысыремдымаш.
Цензур	Цензура	Печать (савык) ден тўшкаувер йөн-влакым кугыжанышмогырым эскерыме системе.
Цивилизаций	Цивилизация (лат. <i>civilis</i> – гражданский, государственный)	Икмыняр значений дене кучылталтеш: 1) тўвыра (культур) умылымашын синонимже; 2) мерсотын, ыштыш-кучыш да чон-кõргõ культурын виянме кўкшытшõ, тошкалтышыше (акрет цивилизаций, кызытсе цивилизаций); 3) мерсотын варварстве деч варасе виянме йыжынже; 4) культурышто – деградаций да мõнгештме йыжын; 5) калыкын шкешотан улмыжым ончыктышо пале-влак (тукымйўла, авыл, йылме, чиём, психологий, т.м.).
Ч		
Чарыме ий-влак	Заповедные лета	XVI курым мучаште Руш кугыжанышыште ий-влак, кунам Юрий кечынат (26 ноябрьыште) кресаньык ик оза (помещик) деч весе деке куснен кертыв огыл.
Челядь	Челядь	Акрет Русьышто кидйымалысе улшо енын лўмжõ. Челядьлан пленыш логалше ен-влак шотлалтыныт.
Черке	Церковь	1) христиан храм, кумалме вер; 2) иктаж-могай религийыште тудын туныктымжо да культшо шотышто икгай шонымашан улмышт негызеш чумыргышо ен-влакын организацийышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Черке феодал-влак	Духовные феодалы	Кокла курымлаште мланде оза-влак (феодым кучышо), нуно иерар (черкын кўшыл енге-влак: патриарх, митрополит, архиепископ, епископ) лийыныт да нунын кидйымалнышт улшо кресаньык-влакым эксплуатироватленыт.
Чийвера	Язычество	Акрет жапысе религий. Ен-влак шуко юмылан ўшаненыт, пўртўслан, тоштыенлан кумалыныт, полган-влакым жапленыт.
Чин	Чин	Сарзе ден граждан-влакын служымо разрядышт, кажныштын шке правашт ден порысышт лийын.
Чон налог	Подушная подать	XVIII-XIX курымлаште Российыште тўн вияш налог. 1724 ийыште тудым сурт еда шеледыме налог дене вашталтеныт. Тудым тўлышō сословийыш пурышо чыла пōрєнлан (чонлан), кеч-мыняр ияш лийже тудо, тўлыктеныт.
Ш		
Шōртнѳокса	Златник (золотник)	Икымше руш шōртнѳокса, Киев княжествыште X-XI курым тўналгыште таптеныт.
Шанче-технике революций	Научно-техническая революция	Шанчым тўшка йōндартыш (общественное производство) вияндыме тўн факторыш савырыме негызеш ыштышвийым (производительная сила) уэмдымаш, тудым шкенжымак ыштышвийыш савырымаш. XX курым кыдалне тўналын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Шемер кресаньык (кугыжаныш кресаньык)	Черносошные (государственные крестьяне)	XIV-XVII курымласе кресаньык-влак, нуно ен семын эрыкан лийыныт. Ямагат мландышт лийын, кугыжаныш порысым шуктеныт. XVIII курыммышто кугыжаныш кресаньыкыш савырненыт.
Шемер порыс	Тягло	XV-XVIII курым туналтыште кресаньык ден посадысе ег-влакын кугыжаныш ончылно шке порысыштым окса дене тулен але ыштен лукмо продуктыштым пуэн шуктеныт. Нунын коклаште кугыжаныш сомылым шуктышо «черносошный» (эрыкан) да мландым кучышо, кресаньык-влак лийыныт.
Шемер-влак (кресаньык, посадыште илыше-влак)	Тяглые люди (крестьяне, посадские люди)	XV-XVIII курымлаште Руш кугыжанышыште шемер (черносошный) да мландан кресаньык, тыгак кугыжаныш налогым тулышо да кугыжаныш сомылым шуктен шогышо олесе ег-влак.
Шийденте	Деньга	XIV-XVIII курымласе руш ший окса.
Шинчал бунт	Соляной бунт	1646 ийыште Москваште лийше посадысе ен, стрелец, дворян-влакын бунтышт. Амалже: шинчаллан пошлинным чот нолталмылан ко́ра тудын шагалеммыже.
Ш		
Шкеткучем	Самодержавие	Российым вуйлатымаште монархий формо, властым ик ен шке кидыштыже кучен.
Шна	Вотчина	Юго семын налме мланде.
Шнуй-влакын илышышт	Жития святых	Христиан черкын канонизироватлме черкызе ден тыглай ег-влакын биографийышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Шога	Соха	Тўналтыш значенийже дене – акрет годсо куралме ўзгар, тудо плуг семын мландым савырен огыл, а брдыжкб веле шўкен; кокымшо значенийже дене – XIII-XVII курымлаште Руш кугыжанышыште окса дене тўлымб налогын единицыже.
Шола коммунист-влак	Левые коммунисты	1918 ийыште РКП(б)-ште улшо фракций, тудо Брестысе мир ваштареш лийын, «революциян сарым» шуйышаш верч шоген. Лидерже Н.И. Бухарин лийын.
Ы		
Ыраш	Копейка	Руш тыгыде окса, 1535 ий гыч тапгаш тўналме.
Э		
Энер цивилизаций	Речные цивилизации	Акрет тўня жапыште Нил, Инд, Тигр да т.м. энерла воктене шочшо цивилизаций. Лывырге климат ден ўян мланде нине районлаште мланде пашам вўдыштарен ышташ йбным пуэныт.
Энерлап, корембал	Подол	Акрет годсо руш олан ужашыже, тудо курыкйол воктене, шукыж годым энер тўрыштб лапверым айлен.
Экономике кризис, озанлык сынгыса	Экономический кризис	Экономикын виянме корныжо шолдыргымаш. Йбндаргыш чот лунчыргымо, пашадымылык кушмо, тулеч моло гоч палдырна.
Экономике шотышто вашпольш кангаш (СЭВ)	Совет экономической взаимопомощи (СЭВ)	1949-1991 ийлаште социализм эл-влакын виктергокласе экономике организацийышт.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминьн значенийже</i>
Экономикыште варналтше системе	Смешанная система в экономике	Озанлык ылышым ворандарыме йӧн, тыгай годым шкенпого кугыжанышын дене варналтеш, ресурсым шеледымаште кугыжаныш кугу верым налеш, но парышым налог системе гоч незерын ылыше-влак декат шуктат.
Экономикыште командоватлыме системе	Командная система в экономике	Озанлыкым организоватлыме йӧн, тыгодым оксавундо (капитал) ден мланде кугыжаныш кидыште лиш, а пӱртӱс поянлыкым рӱдӧ орган-влак план почеш шеледат.
Экономикыште ужалыме-налме радамым кучылтмаш.	Рыночная система в экономике	Озанлык ылышым ворандарыме йӧн, оксавундо (капитал) ден мланде посна енын кидыштыже лиш, а ресурсым шеледымаш, сатум лукмаш, йӧндартыш (производство) ужалыме да налме негызеш шукталтеш. Рынке экономике годым чылалан амалкалаш эрык пуалтеш, кажне шкаланже мом шонен тудым ойырен налын кертеш.
Экономический виянмаш	Экономическое развитие	Экономикын кӱлеш корно дене, тӱртыкшотын вашталтмыже. Экономический виянмашын результатше – озанлыкын у кӱкшытыш нӧлталтмыже, вес качествыш вончымыжо, шкенжым у кончыш семын палдырташ тӱналмыже.
Экспансий	Экспансия	Озаланымаш кумдыкым шарымаш, тӱрлӧ семын эртаралтеш: чӱчкыдынак тиде вес калыкым шке кидйымаке руалтен налме сар семын, ылышыштым шкевуя ворандарыме йӧныштым шупшыш налме семын.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Экспрессионизм	Экспрессионизм	XX курым тўналтыште литератур ден сымыктышсе туравеллык. Тудо шотлен: илышыште чынже денак улшо кончыш – тиде айдемын көргычон тўняже гына, сандене тудым почын пуымаш искусствын тўнг сомылжо лийшаш, манын шоненыт.
Экспроприаций, шупшыш налмаш	Экспроприация	Сеналтше класс, калык деч тудын малпогыжым сеныше-влакын виеш поген налмышт.
Элите	Элита	Мерйыжын кўшыл лончыжо.
Элкөргө политике	Внутреня политика	Эл көргысө илышкылышт дене ойыртемалтше посна тўшка, партий, толкын коклаште кыл кучымым палемдыме сомылым виктарен шогымаш. Элкөргө политике кугыжанышын, партий-влакын элым вуйлатымашт годым могай корным кучышашыштм палемда.
Эмбарго	Эмбарго	Шөртным, йотэл валютым, южо сатум элыш пурташ але эл гыч лукташ чарымаш.
Эмиграций	Эмиграция	Политике шотышто вес семен шонымаш, илыш шот дене келшыдымаш але эше иктаж-могай амаллан көра ен-влакын вес элыш илаш куснымышт.
Эпос	Эпос	Калык ойпогын произведенийже-влак – илыш нерген каласкалымаш, муро, мурпого, т.м.
Эрвел йодыш	Восточный вопрос	Тыге маныт историйыште XVII-XX курым тўналтыште Осман империйын шаланаш тўналмыже дене кыдалтше тўнямбалсе вашшогалмашым.

<i>Марий термин</i>	<i>Руш термин</i>	<i>Терминын значенийже</i>
Этногенез, калыкын лиймыже	Этногенез	Калыкын кушеч лиймыже. Тышке иктаж-могай калык шочмын тўналтыш этапшат, варажым тудын этнографий, йылме да антропологий шотышто калыплалтмыжат пура.
Я		
Ялче	Батрак	Тарлыме мландыпашаен, шукуж годым йорлештше кресаньык лийын.
Ямагат	Община	Ильшкылым организоватлыме формо. Акрет жапыште ямагатыште пашам чылан пырля, тўшкан ыштеныт; варарак, капитализм деч ончычсо жапыште, пошкудо (верысе, ялысе) ямагат шочын, тушто мландым кучымаш кок семынжат лийын, пашам пырлят, тўшканат ыштен иленыт. Ямагат илышым пўтынек але мынярже шке виктареныт.
Ямщик порыс	Ямская повинность	XVIII курым тўналтыш марте Российыште ял калыкын кугыжанышлан ыштышаш порысшо. Кугыжаныш кўлешлыкклан тудо имным, улам да улазым ойырышаш улмаш. Ямщик-влакын тиде тўн сомьлышт лийын.
Яришка	Гольтыба	Олаште да ялыште илыше йорло-влак, нунын илыме верышт уке, тўрлө пашаш тарлалтын, илаш толашат (нуным эше «перныл коштшо-влак» маныныт).
Ярминга	Ярмарки	Лўмын ойырымо верлаште жапын-жапын эртарыме кугу пазар.

Русско-марийский указатель терминов

А

Абсолютная монархия (абсолютизм)	Тичмаш монархий (абсолютизм)
Авангардизм	Авангардизм
Автономия	Автономий
Авторитаризм (<i>лат.</i> власть)	Авторитаризм (<i>лат.</i> кучем)
Аграрная цивилизация	Аграрле цивилизаций
(<i>син.</i> традиционное общество)	(<i>син.</i> тукымйўла мерсото)
Академизм	Академизм
Альтернатива (<i>лат.</i> один из двух)	Альтернативе (<i>лат.</i> кокыт гыч иктыже)
Амеизм	Амеизм
Амбир	Амбир
Анархизм	Анархизм
Анафема	Анафеме, каргыш
Аннексия (<i>лат.</i> присоединение)	Аннексий, шупшын налмаш (<i>лат.</i> ушымаш)
Антанта (<i>фр.</i> согласие)	Антанте (<i>фр.</i> келшык)
Антисемитизм	Антисемитизм
Античная цивилизация (античность)	Акрет цивилизаций (акретгот)
Антагонизм	Антагонизм
Антоновщина	Антоновщине
Артель	Артель, арвьель
Археология	Археологий
Архитектура	Архитектур
Аскетизм	Аскетизм
Ассамблея	Ассамблей
Ассигнаций	Ассигнаций, кагаз окса

Б

Барокко	Барокко
Барщина	Барщине, баринлан ышгтыме паша, паяр паша
Баскак	Баскак
Басма	Пасма
Батрак	Ялче
Белое движение	Ош толкын
Белые слободы	Ош слобода
Блицкриг	Блицкриг, писынсар
Блокада	Блокаде, йыравыргыш
Бобыли	Бобыль, нимодымо
Большевизм	Большевизм
Бонапартизм	Бонапартизм
Бояре	Бояр-влак
Боярская дума	Бояр-влакын думышт
Бронзовый век	Той курым
Буржуа	Буржуй
Буржуазия	Буржуазий

Буржуазная революция

В

Ваучерная приватизация
Великий князь
Великое переселение народов
Вервь, мир (община)
Вече
Винная монополия
Внешняя политика
Внутренняя политика
Воевода
Военно-промышленный комплекс
Военный коммунизм
Война
Волостель
Волость
Волхв
Волонтаризм
Восточный вопрос
Вотчина
Вторая мировая война

Г

Гегемония
Генеалогия
Генералиссимус
Генеральное межевание
Геральдика
Гетман
Глаголица
Глобализация
Глобальные проблемы
Гольтыба
Государство
Гражданская война
Гривна
Гридины
Губа
Губерния
Гуманитарные науки

Д

Дань
Даточные люди
Дворовые крестьяне (люди)
Дворцовые земли
Дворцовые крестьяне
Дворцовый переворот

Буржуазий революций

Ваучер дене приватизироватлымаш
Тун князь
Калык куснымлмаш
Вервь, ямагат
Вече
Арака монополий
Весэл политике
Элкөргө политике
Воевода, сарзыууй
Сар-йёнозанлык комплекс
Военный коммунизм
Сар
Волостьчо
Волость
Мужан
Волонтаризм
Эрвел йодыш
Шна
Кокымшо тунямбал сар

Гегемоний
Генеалогий
Генералиссимус
Тун межалымаш
Геральдике
Гетман
Глаголице
Глобализаций
Глобал проблеме-влак
Яришка
Кугыжаныш
Граждан сар
Гривне
Гридин
Губа
Губерний
Гуманитар шанче

Дань
Налме ен
Сурт кресаньык
Полат мланде
Полат кресаньык
Полат савырголгыш

Дворянское собрание	Дворян погын
Дворянство	Дворянмыт
Декабристское движение	Декабрист толкын
Декларация	Деклараций
Декрет	Декрет
Демагогия	Демагогий
Демократия	Демократий, калык-кучем
Демос	Демос
Денежный оброк	Окса оброк
Денонсация	Денонсаций
Деньга	Шийденге
Депортация	Депортаций
Деспотия	Деспотий
Десятина	Десятин
Диктатура пролетариата	Пролетариат диктатур
Династический брак	Династий шот дене мужыранмаш
Династия	Династий
Диссиденты (<i>лат.</i> несогласный)	Диссидент (<i>лат.</i> келшыдыме)
Долговое рабство	Парым куллык
Домашнее рабство	Кудо куллык
Древневосточная цивилизация	Акрет Эрвел цивилизаций (Акрет Эрвел)
(Древний Восток)	Акрет Грек цивилизаций (Акрет Греций)
Древнегреческая цивилизация (Древняя Греция)	Акрет Грек полис
Древнегреческий полис	Акрет Туня
Древний Мир	Акрет Русь
Древняя Русь	Думо
Дума	Думысе бояр-влак
Думные бояре	Черке феодал-влак
Духовные feudals	

Е

Европейский союз	Европысо ушем
Единый всероссийский рынок	Россий көргысö тўшка рынке
Епископ	Епископ
Ересь	Ересь

Ж

Железный век	Кўртнõ курым
Железный занавес	Кўртнõ пўрдыш
Жития святых	Шнуй-влакын илышышт

З

Забастовка	Забастовко
Закуп	Закуп, парыман
Замок	Ор (орсурт)
Западничество	Западничестве, касвелчымыт
Заповедные лета	Чарыме ий-влак
Земский собор	Земстве погын

Земство
Зернь
Златник (золотник)

И

Идол
Иерархия
Изгой
Император (*лат.* – кўштызб)
Империя
Инвестиция
Индустриализация
Индустриальная цивилизация
(индустриальное общество)
Интеграция
Интенсивное земледелие
Интервенция
Интернационализм
Иосифляне
Историческая личность
История

К

Каган
Кадетский корпус
Казна
Каменный век
Канон
Канцлер
Капитализм
Киники
Кириллица
Классицизм
Ключник
Княжеская дружина
Княжеский съезд
Княжество
Князь
Коллегия
Коллективизация
Колонизация
Колония
Колхоз
Кольчуга
Командная система в экономике

Коминтерн
Коммуна
Коммунальное движение

Земстве
Зернь
Шёртньюкса

Полган
Иерархий, тошкалгыш
Поктен колтымо ең
Император
Империй
Инвестиций
Индустриализаций
Индустриандыме цивилизаций

Интеграций (*лат. integer* – тичмаш)
Писештарыме мландыпаша
Интервенций
Интернационализм
Иосифлянмыт
Историйыш пурышо ең
Историй

Каган
Кадет корпус
Кажна
Кў курым
Канон
Канцлер
Капитализм
Киникмыт
Кириллице
Классицизм
Сравочоза
Князын дружиниже
Князь погын
Княжестве
Князь, он
Коллегий
Коллективизаций
Колонизаций
Колоний
Колхоз
Кўртгнытувыр
Экономикыште командоватлыме
системе
Коминтерн
Коммун
Коммунал толкын

Коммунизм
Компромисс
Консерватизм
Конституция
Консул
Конунг
Конфедерация
Конференция
Конфискация
Конфронтация
Концентрационный лагерь
Концессия
Кооперация
Копейка
Кормление
Король
Коррупция
Красное движение
Кремль
Крепостное право
Крепостной крестьянин
Крепостной театр
Крестьянская война
Крестьянский двор
Крестьянство
Кулачество
Культ личности
Культурная революция
Культурное развитие
Купечество
Купчая

Л

Лавра
Латифундизм
Левые коммунисты
Летопись
Либерализация цен
Либерализм
Лига наций

М

Мануфактура
Марксизм
Матриархат
Медно-каменный век (энеолит)
Медный бунт
Мезолит
Меньшевизм

Коммунизм
Компромисс
Консерватизм
Конституций
Консул
Конунг
Конфедераций
Конференций
Конфискаций, поген налмаш
Конфронтаций, ваштүкнымаш
Концентрационный лагерь
Концессий
Коопераций
Ыраш
Урдымаш
Король, элвуй
Коррупций
Йошкар толкын
Кремль
Крепостной права (кепшылтыме права)
Кепшылтыме кресаньык
Сурт театр
Кресаньык сар
Кресаньык суртпече
Кресаньыкмыт
Кулакмыт
Личность культ
Культур революций
Культур вианмаш
Купечмыт
Купчий

Лавр
Латифундизм
Шола коммунист-влак
Курымсерыш
Акым либерализироватлымаш
Либерализм
Наций-влакын лигышт

Мануфактур
Марксизм
Матриархат, аванкучем
Вүргене-кү курым (энеолит)
Вүргене сōгыш
Мезолит
Меньшевизм

Меркантилизм
Местничество
Метрология
Метрополия
Мещане
Милитаризация
Миниатюра
Министерство
Мирное сосуществование
Мирный договор
Мировая война
Миссионер
Модернизация
Модернизм
Мозаика
Монархия
Монастыри
Монгольско-татарское иго
Монокультурное хозяйство

Монополия

Н

Надел
Наместник
Народничество
Народное ополчение
Народный трибун
Натуральное хозяйство
Натуральный оброк
Научно-техническая революция
Национализация

Национальный вопрос
Наша эра (новая эра)
Немецкая слобода
Неолит
Нестяжатели
Нобилитет
Новая экономическая политика
Новейшее время
Новое время
Новое политическое мышление
Новоевропейская цивилизация
Номенклатура
Нумизматика

О

Оброк

Меркантилизм
Верландымаш
Метрологий
Метрополий
Мещан-влак
Милитаризаций
Миниатюро
Министерстве
Тыныс илыш дене илимаш
Тыныслык ойпидыш
Түнямбал сар
Миссионер
Модернизаций, кызгандымаш
Модернизм, кызгангем
Мозаике
Монархий
Монастырь-влак
Монгол-татар шыгыремдылмаш
Ик культурым ончен куштгышо озанлык
Монополий

Пайыл
Наместник, кундемвуй
Народникмыт
Калык ополчений
Калык трибун
Натурал озанлык
Арвер оброк
Шанче-технике революций
Национализироватлымаш,
калыкандымаш
Калыкле йодыш
Мемнан саман (у саман)
Немыч слобода
Неолит
Нестяжатель-влак
Нобилитет
У экономике политике
Кызгитсе пагът
У жап
Политикым у семын виктарымаш
У Европысо цивилизаций
Номенклатур
Нумизматике

Оброк

Община
Огнищанин
Окольныйчий
Оппозиция
Опричина
Организация объединенных наций (ООН)
Организация северо-атлантического договора (НАТО)
Организация стран варшавского договора (ОВД)
Орда
Орден
Ордынский выход
Оружие
Отечественная война
Откуп
Отрок
Оттепель

П

Палеография
Палеолит
Партия
Патриарх
Патриархат
Патриция (*букв.* – имеющие отцов)
Первая мировая война
Первобытные (архаическое) общество
Пергамент
Перелог
Переписные книги
Перестройка
Периферия
Петиция
Писцы
Плебеи (*в переводе* – простой народ)
Плинфа
Погост
Подати
Подворное обложение
Подол
Подсечно-огневая система земледелия

Подушная подать
Пожилое
Политическая раздробленность

Ямагат
Огнищан
Окольныйчий
Оппозиций
Опричнине
Иктыш ушнышо наций-влакын организацийышт
Йүдвел-атлантик ушем (НАТО)

Варшавысе договорыш пурышо эл-влакын ушемышт (ОВД)
Орда
Орден
Ордалан пуымаш
Саркурал
Ачамланде сар
Откуп, оксагар
Рвезаш
Левештмаш

Палеографий
Палеолит
Партий
Патриарх
Патриархат
Патриций
Икымше тунямбал сар
Акрет йўла годсо (тошто) илышйыжын
Пергамент
Такыр
Еным возымо книга-влак
Савырголтыш
Периферий, мундырлук
Петиций
Серыче-влак
Плебей (*кусараиш гын* – тыглай калык)
Плинфе
Погост, села
Йозакокса
Сурт еда шеледымаш
Энерлап, корембал
Руэн-йўлатен почмо нуреш пасупашам шуктымаш
Чон налог
Илышашлык окса
Политике шотышто шелалт шолдыргымаш

Политическое развитие
Полюдь
Поместье
Помещик
Популизм
Посад (посадские люди)
Посадник
Постиндустриальная цивилизация
(информационное общество)
Постмодернизм
Пошлины
Приватизация
Приказы
Продналог
Продовольственная диктатура
Продовольственные отряды
Продразверстка
Пролетариат
Просвещение
Просвещенная монархия
Профсоюзы
Путч

Р

Раб
Рабочий вопрос
Рабство
Радикализм
Разоружение
Разрядные книги
Реабилитация
Ревизия
Революция
Регент
Рекрутская повинность
Рента земельная
Репарация
Репатриация
Репрессия
Республика
Референдум
Реформа
Реформация
Речные цивилизации
Римская цивилизация
Род
Рубль
Русская правда

Политический вианмаш
Даньым погымаш, калыкўмбак лекмаш
Помещик мланде
Помещик
Популизм
Посад (посадыште илыше-влак)
Посадник
Постиндустриал цивилизаций
Постмодернизм
Пошлин
Приватизаций
Приказ
Продналог
Кочкышвундо диктатур
Кочкышвундым погышо отряд
Продразверстко
Пролетариат
Сотемдарымаш
Сотемдарыме монархий
Профушем-влак
Путч

Кул
Пашазе йодыш
Куллык
Радикализм
Саркуралым пытарымаш
Разряд книга-влак
Реабилитаций
Ревизий
Революций
Регент
Некрутыш налмаш
Мландыдар
Репараций
Репатриаций
Репрессий
Республик
Референдум
Реформо
Реформаций
Эгер цивилизаций
Римысе цивилизаций
Тукым
Тенте
Руш кере

Рында
Рыночная система в экономике

С

Самодержавие
Светские феодалы
Своды летописные
Секта
Секуляризация
Сенат
Сентиментализм
Сепаратизм
Синод
Скань
Славянофильство
Слобода
Служилые люди
Смерды
Смешанная система в экономике
Смута (смутное время)
Совет экономической взаимопомощи (СЭВ)
Советы
Совинформбюро
(советское информационное бюро)
Совхоз (советское хозяйство)
Соляной бунт
Сословие
Сословно-представительная монархия

Соха
Социал-демократия
Социализм
Социальное развитие
Средневековая европейская цивилизация
Средние века
Сталинизм
Стан
Стоицизм
Стольник
Страны «третьего мира»
(развивающиеся страны)
Стрельцы
Стряпчий
Судебник
Схизма

Рынде
Экономикыште ужалыме-налме
радамым кучылтмаш.

Шкеткучем
Сото феодал-влак
Курымсерыш погын
Секте
Секуляризааций
Сенат
Сентиментализм
Сепаратизм
Синод
Скань
Славянофильмыт
Слобода
Службышто улшо ег-влак
Смерд-влак
Экономикыште варналтше системе
Пудыранчык (пудыраныме пагыт)
Экономике шотышто вашполыш канаш (СЭВ)
Совет, канаш
Совинформбюро

Совхоз
Шинчал бунт
Сословий
Сословийла гычат пуртымо енан монархий
Шога
Социал-демократий
Социализм
Илышкыл виянмаш
Кокла курымласе Европын цивилизацийже
Кокла курымла
Сталинизм
Стан
Стоицизм
Тстелвуй
«Кумшо тўнясе» эл-влак
(вианме корныш шогалше эл-влак)
Стрелец, пикшызе
Стряпчий
Судебник
Схизме

Т

Теневая экономика
Теократия
Террор
Тиун
Товарное хозяйство
Тоталитаризм
Традиционализм
Традиционная система в экономике

Тягло
Тяглые люди (крестьяне, посадские люди)

У

Ударник
Удел
Университет
Унитарное государство

Урбанизация
Уровень жизни
Урочные лета
Учредительное собрание

Ф

Фабрика
Фаворит
Фашизм
Федерация
Феод
Феодал
Феодальная рента
Фискал
Фреска

Х

Холодная война
Холопы
Хронограф
Хронология

Ц

Царь
Ценз
Цензура
Централизация государства
Церковь
Цехи (ремесленные)

Ұмыл илыш
Теократий
Террор
Тиун
Сатулышо озанлык
Тоталитаризм
Традиционализм
Озанлыкым йўла почеш виктарыме радам
Шемер порыс
Шемер-влак (кресаньык, посадыште илыше-влак)

Ударник
Пайвер
Университет
Унитар кугыжаныш (иктештыме кугыжаныш)
Урбанизаций, оланмаш
Илыш кўкшыт
Пёртылтымō жап
Тōнежтыше погын

Фабрике
Фаворит
Фашизм
Федераций
Феод
Феодал
Феодал ренте
Фискал, эскерче
Фреске

Йуштō сар
Холоп
Хронограф
Хронологий, илышйогын

Кугыжа
Ценз
Цензур
Кугыжанышым централизоватлымаш
Черке
(Кидпаша) цех

Цивилизация

Ч

Частновладельческие крестьяне

Челобитная

Челядь

Черносошные (государственные крестьяне)

Чин

Э

Экономическая интеграция

Экономический кризис

Экономическое развитие

Экспансия

Экспрессионизм

Экспроприация

Элита

Эмбарго

Эмиграция

Эпос

Эпоха возрождения (ренессанс)

Эпоха просвещения

Этническая общность (этнос)

Этногенез

Ю

Юродивые

Я

Язычество

Ямская повинность

Ярлык

Ярмарки

Ясак

Цивилизаций

Кидйымал кресаньык-влак

Вуйшиймаш

Челядь

Шемер кресаньык (кугужаныш кресаньык)

Чин

Озанлыкым вияндыме шотышто лишеммаш

Экономике кризис, озанлык сынгыса

Экономический виянмаш

Экспансий

Экспрессионизм

Экспроприаций, шупшын налмаш

Элите

Эмбарго

Эмиграций

Эпос

Уэмме саман (ренессанс)

Сотемдарыме саман

Посна калык (этнос)

Этногенез, калыкын лиймыже

Пелеодар

Чийвера

Ямщик порыс

Тамга

Ярминга

Йозак

ДЛЯ ЗАМЕТОК
